

Ny tid

11/2019 • 74 ÅRGÅNGEN
LÖSNUMMER 9 € / 90 SEK

EXTREMHÖGERN

SUPERHJÄLTAR • CHILE

Ny tid 11/2019

4 Ledare

9 Att uppnå barndomens drömmar

Minna Salami sprider afrikansk feminism med sin blogg Ms. Afropolitan. Ny Tid träffade henne i Oslo.
Lisa Gemmel.

12 Tre frågor till Pia Lindfors

Mira Berndtson.

13 Demonstrationer

Kolumnist: **Mikael Brunila.**

14 Tema: Extremhögern

Extremhögern tar allt större plats i vårt medvetande och i offentligheten. I det här numrets tema tittar Ny Tid närmre på fascismens finländska historia och om det verkligen går att få bort rasistiskt hatprat från nätet.

Skribenter i temahelheten är **Janne Wass**, **Mira Berndtson**, **Lisa Gemmel** och **David Hallbeck.**

34 Chockartat uppror

Ojämlikhet är drivkraften bakom demonstrationerna i Chile. **Jon Weman.**

38 De brända arkiven

Kolumnist: **Rita Paqvalen**

40 Fakta

Ny Tid recenserar böcker av Joakim Medin och Staffan Bruun.

44 Tema: Superhjältar

Regissören Scorsese gubbnäller över superhjältetrenden på bio. **Janne Wass** och **Sven-Erik Klinkmann** dissekerar superhjältefilmen och vad den gör med filmkonsten i stort.

51 Söndagar utan konst

Kolumn: **Sofia Simelius.**

52 Konsten bortom popballaden

Helsingfors konstscen är för lättillgänglig.
Pontus Kyander.

54 Svårigheten med sanning

Kolumnist: **Joel Backström.**

56 Teater

DuvTeatern med Svenska Teatern och Åbo Svenska Teater sätter upp föreställningar som berör.

61 Skönlitteratur

Ny Tid recenserar böcker av Karin Erlandsson, Henrika Andersson, Hanna Lundström och Maija Hurme samt Pia Ahlbäck

66 Brun Tid

Serie av **Lasse Garoff.**

67 Sista ordet

Kolumnist: **Markus Drake.**

BILDER EWELINA STECHNIJ, OTTO DONNER, WIKIMEDIA COMMONS PÄRMILLUSTRATION OTTO DONNER

Chefredaktör Janne Wass **Redaktionssekreterare** Lisa Gemmel **AD** Otto Donner **Ekonomi** Erik Sjöholm
Praktikant Mira Berndtson **Tryckeri** Grano, Vasa **Postadress** Tallbergsgatan 1/28, FI-00180 Helsingfors
Besöksadress Kabelfabriken, trappa B, 5 vån **+358 50 432 0443** | **red@nytid.fi** | **www.nytid.fi**
Prenumerationer **www.nytid.fi/prenumerera** | Erik Sjöholm +358 50 432 0444 | **pren@nytid.fi**
Tigern rf:s konto IBAN: FI70 8000 1170 1260 24 **BIC:** DABAFIHH
ISSN 1456-0518 **Detta nummer är presslagt** 7.11.2019 **Nästa nummer utkommer** 13.12.2019.

Motsättningarnas tid

Samma dag som denna tidning går i tryck publiceras Yles senaste opinionsmätning som visar att Sannfinländarna för tillfället är Finlands överlägset populäraste parti. 23 procent av de svarande uppger att de skulle rösta på Sannfinländarna om riksdagsval hölls i dag. Luckan ner till tvåan, Samlingspartiet, är stor, hela sex procentenheter. Sannfinländarnas höga stöd går här inte att bortförklara med felmarginaler eller ens att med opinionsmätningar som bäst är relativt svajiga instrument. Samtidigt sjunker stödet för statsministerpartiet SDP med nästan två procentenheter till 13,9, historiskt partiets näst lägsta stöd.

Någon direkt regeringskris är det ändå inte läge att tala om. Regeringen har fortfarande en relativt bekväm majoritet av stödet från de potentiella väljarna, över 53 procent. Tidigare enkäter har också visat att en klar majoritet av väljarna anser att regeringen lyckats leverera på sina vallöften. Stödet för de övriga regeringspartierna är dessutom mer eller mindre oförändrat sedan Yles senaste partimätning.

Enligt Taloustutkimus, som utfört mätningen, kan man inte direkt säga att rösterna gått från SDP till Sannfinländarna. Sannf har samlat stöd jämnt från alla andra fyra stora partier, utom De gröna, men i lika stor grad från soffliggarna. På samma sätt har också en anse­nlig del av SDP:s tidigare väljare nu omvandlats till soffliggare.

Antti Rinnes regering har drivit en rödgrön politik, åtminstone jämfört med den förra regeringen. Det går att diskutera om den varit tillräckligt rödgrön, men Sannf:s höga stöd är

knappast ett rop på en starkare vänsterpolitik med strängare klimatåtgärder. Tvärtom. Vi har nu en regering som är betydligt mer invandravänlig, tolerant och framför allt mer klimatvänlig än den tidigare borgerliga dito. En anse­nlig grupp väljare gillar inte detta. Hur krasst det än låter, är det ett kanske ett faktum vi måste lära oss att leva med.

detta nummer av *Ny Tid* granskar vi höger­radikalismen. Det som framkommer i flera intervjuer med forskare är att höger­radikalismen tilltalar framför allt de folklager som skyr en kulturell förändring. Europeisk forskning visar, som vi tidigare noterat i *Ny Tid*, att den allra största orsaken för folk att rösta på högerpopulistiska partier inte är rädslan för ekonomisk, utan kulturell förändring. Kampen mot klimatförändringen och solidariteten med n­öd­ställda asylsökande är fenomen som utlovar förändringar i status quo, och förändringar kan vara skrämmande. Det finns politiska aktörer som utnyttjar denna rädsla för sin egen konservativa, misantropiska agenda.

Att Sannf:s stöd ökar då Finlands regering driver en politik som går stick i stäv med en höger­radikal agenda är i sig inte överraskande. Klimat­krisen, metoo-rörelsen, nyliberalismens kris, arbetets förändrade art och den globala mobiliteten utgör en brytningspunkt i historien, och vid brytningspunkter kommer det alltid att finnas motsättningar. Om inget annat, torde de höger­radikala krafternas högljudda motstånd mot den politik som förs i dag bevisa att Finlands regering med ett stöd av en majoritet av finlän­darna står på rätt sida av historien.

Janne Wass är Ny Tids chefredaktör

Din plats i finländska samhället

I FÖRESTÄLLNINGEN *Kuskit/Chaufförerna* möter vi invandrare som arbetar som chaufförer. Verket handlar om chaufförernas erfarenheter och plats i det finländska samhället. Det frågar sig om det är möjligt att berätta historier om människor som inte hör till majoritetsbefolkningen.

Kuskit/Chaufförerna är European Theatre Collectives andra del i trilogin *Näkymätön Suomi/Osynliga Finland* och föreställningen förenar dokumentär och fiktivt berättande.

Kuskit/Chaufförerna har premiär den 3 december. Den tionde och sista föreställningen sätts upp den 21 december. Mad House Helsinki, Arbetsledargatan 2 a, bygg­nad 4, 00580 Helsingfors.

Nelson Mandela är rätt svar

Ny tid UNDER Helsingfors bokmäss­a fick besökare i *Ny Tids* monter delta i en frågesport genom att gissa vilka av följande personer som tidningen inte har inter­vjuat: Den kinesiska kommunistledaren **Mao Zedong**, den palestinska frihetskämpen **Yasser Arafat** eller Sydafrikas tidigare president **Nelson Mandela**. Rätt svar: *Ny Tid* har inte inter­vjuat Nelson Mandela.

Däremot inter­vjuade tidningen via en italiensk frilansjournalist, Mao i början på 1950-talet, och Arafat har *Ny Tid* inter­vjuat inte bara en utan två gånger. Av totalt 89 svar, var bara 10 rätt. 11 personer gissade att *Ny Tid* inte hade inter­vjuat Arafat och hela 67 personer trodde att vi inte hade inter­vjuat Mao. Ett svar förkastades eftersom det var fel ifyllt.

Även om Helsingfors ser årets första vita vinterdag vid pressläggning är det lite tidigt att komma med julhälsningar. Däremot vill vi gärna bjuda in alla *Ny Tids* medarbetare och intresserade läsare till Tigerns och redaktionens Luciafest den 13.12 på Kabelfabriken. Håll utkik på vår Facebooksida för mer information!

En arbetshäst i ordets och feminismens tjänst

VI NÅDDES förra månaden av beskedet att *Ny Tids* långvariga medarbetare, författaren och kulturjournalisten **Carita Nyström**, gått bort. Nyström var kolumnist och recensent för *Ny Tid* i många årtionden, och under de senaste åren koncentrerade hon sig på att bevaka det finlandssvenska i teaterfältet i Vasa. Som recensent såg Nyström gärna det positiva framom det negativa i pjäserna hon skrev om, och var noga med att så jämlikt som möjligt lyfta fram alla som var värda en eloge. Nyström var en av de recensenter som aldrig var intresserad av att briljera med sin kunskap eller raljera med välformulerade pikar.

Men hennes medverkan i *Ny Tid* var ändå främst ett sidospår i ett långt och förtjänstfullt värv i ordets, bildningens och feminismens tjänst. Carita Nyström var en av centralfigurerna för den vänsterintellektuella feministiska vågen i Svenskfinland på 1970-talet, även om hon i historieskrivningen över-skuggats av personer som **Birgitta Boucht** och **Märta Tikkanen**.

Nyström anträdde scenen 1974 tillsammans med Boucht då de båda anställdes vid DFF:s bildningsorganisation Folkets Bildningsförbund. Man ska minnas att vid denna tid var FBF, till skillnad från i dag, en utpräglat socialistisk bildningsorganisation, nära knuten till Finlands kommunistiska parti, ett rätt gubbigt sådant. Trots att både Boucht och Nyström var fullt vuxna och erfarna 34-åringar då de inledde sitt värv på FBF, omtalades de

ofta med det något nedsättande epitetet "flickorna" – men gjorde ett storjobb med att förnya organisationen.

1975 gav de tillsammans ut den banbrytande boken *Denna värld är vår. Handbok i systerskap*, på FBF:s eget bokförlag Boklaget. Det var det första finländska verket som introducerade den moderna kvinnorörelsen och skissade handlingsprogram för feminismen. I Uppslagsverket Finland skriver **Gustaf Widén**: "Kvinnokraft är även det bärande temat i [Nyströms] diktsamlingar *Ur moderlivet* (1978) och *Återväxt* (1982), medan *Galningen i trädgården* (1996) är en samling berättelser om yttre och inre resor. Porträtt av litterära valfrändskaper tecknas ömsint i essäsamlingen *Att öppna en bok* (1999), medan *Brev från en by i Europa* (2001) öppnar vida globala vyer ur ett österbottniskt landsbygdsperspektiv."

Tillsammans med Boucht började Nyström också inom ramen för FBF att på 1970-talet organisera de första skrivarkurserna i Finland. 1984 grundade hon tillsammans med maken **Erik Ågren** bokförlaget Hantverk.

Nyströms aktivism sträckte sig också till många andra arenor än feminismens. Hon var aktiv inom freds- och Vietnamrörelsen, och gjorde under några år på 80-talet också *Fredsposten*, igen tillsammans med Birgitta Boucht. 1991–1993 var hon länskonstnär i Vasa län.

Ny Tid sörjer en långvarig medarbetare.

JANNE WASS

DEBATT

Kommentar till Knežević

I NY TID 10/2019 raljerar **Julia Knežević** över "vår nya apokalyptiska religion", som den ökande medvetenheten om klimatförändringen kallas i hennes vokabulär. Med hjälp av några akrobatiska resonemang tycker hon sig kunna påvisa att den inget annat är än en kulturhistorisk nödvändighet efter sekler av sekularisering. Skönt att höra, kan man ju tycka, för det började redan se oroad ut.

Tänk om alla profetior, som att en stigande vattenyta skulle kunna dränka låglänta samhällen och nationer inom en överblickbar framtid, faktiskt bara är ett uttryck för människans överdrivet "tjocka självförtroende". Eller att smältningen av den enorma tundrans permafrost och påföljande metanutlösning skulle ge oanade effekter på klimatet och luften vi andas. Knežević erkänner visserligen "klimatkyskhetens" stora sociala betydelse genom alla de "likes" den utlöser på sociala medier. Också andra dygder hänförs till den nya religionens goda effekter, vilka jämsställs med dem kristendomen haft på samhället i århundraden. Generöst medger hon att allt sådant nog är "super". Men allt detta är bara tro i motsats till "absoluta sanningar som demokrati, pengars värde och mänskliga rättigheter". Domedagsprofeten **Greta Thunbergs**

hälsa oroar Knežević mer än den budskap som hon, själv intagande rollen av frälsare, nu frälser oss ifrån genom sina teser. Vi skulle inte alls enligt Knežević behöva ändra våra vanor utan kan tydligen fortsätta den hedonistiska lyxlinje vi slagit in på. I hennes antireligion finns det också martyrer, klimatförnekare, som likt **Galileo** utsätter sig för livsfara.

Spränglård inom sin egen disciplin ser Julia Knežević på världen ur ett antropologiskt perspektiv breddat med tilläggsinformation från sociala medier, klimatkrisens förmenta hemvist. Själv har jag som naturvetare och konstnär tyckt mig se naturen förändras långt innan klimatet dök upp i den sociala medievärlden, som jag inte ens är en del av. Jag har bara märkt hur vädret blivit allt mera ombytligt och lynnigt, känt hur det blivit varmare, sett hur vattenytan igen börjat stiga. Och detta bara under en livstid. Då jag flugit har jag reflekterat över hur påverkat det europeiska landskapet är, hur det knappast finns en kvadratmeter i naturtillstånd, hur tunn vår atmosfär är och tänkt att man måste vara en antropocentrisk idiot för att tro att människan inte skulle kunna vara delaktig i det som händer. Och jag har svurit över de fackidioter som tolkar världen enligt sina begränsande discipliners nästan religiösa ritualsystem till förfång för kunskapens och världens utveckling. Och över bakåtsträvande skeptiker som

DEBATT

avläser kunskapen och verkligheten som fan läser Bibeln. Som av rädsla över att behöva ändra sin livsstil inte vågar se sanningen i vitögat. Jag har till och med tyckt att det att vissa människor börjat hyckla i fråga om klimatet är ett mindre ont än att de bara skitar ner. Och beundrat Greta Thunbergs kurage! Men Julia Knežević vill rädda mig från dessa tankar. Det måste ju vara jag som är antropocentrisk, som tror att mänskan inverkar på naturen vi har omkring oss. Efter denna bikt borde jag väl göra bot och bättring i enlighet med hennes kors-tåg mot världens nya galenskap, klimatmedvetenheten.

RIGGERT MUNSTERHJELM
KONSTNÄR, FIL DR I BIOLOGI

Den nya boken

NY TID 10/2019 lyfte förtjänstfullt upp temat ”Den nya boken” med en imponerande mängd artiklar med viktigt och relevant innehåll. I ett litet språkområde som Svensk-finland så är det viktigt att vår litteratur syns, hörs och diskuteras.

De finlandssvenska författarna är en viktig del av skapandet av ”Den nya boken”. Biblioteksförningens verksamhetsledare **Rauha Maarno** lyfter i en intervju på sidan 36 i numret upp utmaningar i och med tillgången till digitalt material i biblioteken och passar på att yrka på höjd låneersättning för författarna. I sin iver att ge bibliotekets kunder det som de begär så får hon det att låta som att det är just ersättningen

till författarna som utgör ett hinder på vägen. Så är definitivt inte fallet.

Våra bibliotek är beroende av finansiering från kommunerna. Det är där som den kulturpolitiska avvägningen görs och det är där som vi ska påminna våra beslutsfattare om hur viktiga biblioteken är för folkbildningen och kommuninvårnarnas välmående. Biblioteken är omtäckta vardagsrum och en fantastisk mötesplats för läsaren och litteraturen. I takt med att efterfrågan på digitalt material, som till exempel e-bok och ljudbok, ökar, så kommer det att ske förändringar i bibliotekens prioriteringar.

En höjning av låneersättning för författare och andra upphovspersoner skulle innebära en kulturpolitisk insats från regering och riksdag. Det är bara två år sedan en historisk ökning av låneersättningen kunde förverkligas efter omsorgsfullt och värdefullt arbete av beslutsfattare och intresseföreningar. Tiden är därför mogen för andra satsningar som främjar situationen för författare.

Finlands svenska författareförenings prioriteringar och önskemål till regering och riksdag fokuserar främst på en ökning av konstnärs-pensionerna och konstnärsstipendierna. Det här skulle gynna alla författare och ge dem vad de mest av allt behöver: arbetsro för att kunna skapa ”Den nya boken”.

PETER SANDSTRÖM
ORDFÖRANDE
JOHANNA SANDBERG
VERKSAMHETSLEDARE
FINLANDS SVENSKA
FÖRFATTAREFÖRENING

PÅ JAKT EFTER
BEFRIELSEN

Med skrivandet som verktyg sprider Minna Salami kunskap om afrikansk feminism. Men hennes arbete är också del av en större längtan – den om att bli befriad.

TEXT LISA GEMMEL FOTO EWELINA STECHNIJ

hela mitt liv, även som barn, ville jag bli befriad. Jag hade inga drömmar om att bli läkare. Jag kände bara att om jag blev fri, då skulle allt bli bra.

Jag träffar bloggaren och författaren **Minna Salami** i Oslo i samband med att hon talar på den feministiska tidskriften *Fetts* 15-årsjubileum. Under rubriken *Framtidens*

feminism pratar hon om vikten av att kvinnor får vara kvinnliga och hur feminismen alltid måste utmana status quo.

Anledningen till att *Fett* bjudit in Minna Salami är att hon driver den framgångsrika bloggen Ms. Afropolitan, där hon länkar samtida kultur och tänkande med feminism och ett Afrika-centrerat perspektiv. I vår utkommer hon med en ny bok.

Salami föddes i Finland av en finländsk mamma, men flyttade strax efter födseln till Lagos i Nigeria, där hennes pappa kommer ifrån. Där tillbringade hon sina första 13 år omgiven av starka kvinnor som bodde tillsammans med henne i en mo-

dern familjebostad, en vanlig boen-deform i Nigeria.

– Tre av mina fastrar bodde med sina barn i samma hus som oss. Min farmor levde med oss, och jag hade en barnflicka som också var en stark kvinna. Samtidigt var jag också om-given av patriarkala och kolonia-la system och tankesätt. Det var en stor skillnad mellan det jag upplev-de hemma å ena sidan, och vad sam-hället var och det jag lärde mig i sko-lan å andra sidan.

I skolan fick de nigerianska bar-nen lära sig att brittena upptäckt berg och floder.

– På något sätt förstod jag att det inte var sant och att samhällskultu-ren försökte forma mitt tankesätt till något som skulle leda till att jag för-tryckte mig själv. Känslan av att vil-ja bli befriad kommer i hög utsträck-ning därifrån.

DEN FEMINISTISKA INSIKTEN

Som 13-åring flyttade Minna Sala-mi från Nigeria med sin familj när situationen blev politiskt och ekono-misk ohållbar, då landet inte var en demokrati. Familjen valde att flyt-ta till Malmö, då de hade släktingar där. Skolåren i Sverige präglades av mobbning, inte sällan fysisk sådan. Där undervisningen i Nigeria hade varit både kolonial och patriarkal, var den svenska utbildningen även rasistisk, menar Salami.

– Under mina tidiga år fanns det en känsla av att samhället var ute efter att förstöra mig. Senare i livet kunde jag koppla det till sådant som etnicitet och kön.

Ändå skulle det dröja ända till uni-versitetsstudierna i Lund innan hon

fick ett ord som kunde beskriva det hon var. Under ett seminarium bör-jade läraren i mediekunskap, en vit man, prata om ”den manliga blick-en” och om hur feminister hade be-mött och motverkat den.

– Det är ju jag, tänkte jag, när han beskrev feminism. Jag hörde inget annat han sade efter det. Allt som hördes var ordet feminist, som upp-repades om och om igen i mitt hu-vud. Så det var faktiskt en vit man som gav mig insikten att jag var fe-minist!

Insikten var ett viktigt steg i Min-na Salamis resa mot befrielse. När hon var 21 år gammal hände något som också var avgörande för den resan, och även för bloggen Ms. Afropolitan. Hon upplevde det som kallas för ”automatisk skrift”. I flera timmar i sträck satt hon ba-ra och skrev och skrev, okontrol-lerbart om existentiella frågor i en handstil och ton som hon inte kände igen som sina egna. Upple-velsen gjorde henne rädd och i sö-kandet efter en förklaring hittade hon till författare som **Dag Ham-mar skjöld** och **Simone Veil**, per-soner som haft liknande upplevel-ser. Men istället för svar, hittade Salami meditation, kontemplation och filosofi.

– När jag började meditera, började jag även ifrågasätta auktoriteter. Det första jag ifrågasatte var guds aukto-ritet. Därefter följde patriarkatet, den vita auktoriteten, sedan familjens. Ju mer jag började ifrågasätta de här auktoriteterna, desto mindre makt hade de över mig. Det ledde till att jag kom allt närmre till min barndoms-dröm om att vara bli befriad.

EN DEL AV BEFRIELSERESAN

Minna Salams befrielseprocess är en anledning till att hon valt att ägna sitt arbetsliv åt att skriva om frågor genom ett raster av afrikansk femi-nism. Hennes val bygger även på att den afrikanska feminismen och den kunskap som kommer från afrikans-ka kvinnor har varit så underskattad genom historien, både av den domi-nerande västerländska feminismen och inom västerländska kunskaps-institutioner generellt, men även av afrikanska svarta män.

– Dessutom är jag en afrikansk kvinna och jag är feminist, så jag kände en naturlig dragning till det arbete som gjorts av kvinnor som mig. När jag hittade feminismen på Lunds universitet, fanns det näs-tan ingen litteratur av svarta kvin-nor på hyllan med böcker om femi-nism. Det blev då en naturlig del av min befrielseresa, att ägna mitt liv åt afrikansk och svart feminism, sam-tidigt som jag uppfyllde en annan dröm jag hade: att skriva.

Vad innebär det då att vara befriad?

– Vad det patriarkala samhället vill är att kvinnor inte ska agera på vad de säger. Kvinnor får tala, även sä-ga emot patriarkatet, men kvinnor får inte agera på det. Den befriade kvinnan är någon som, i den mån hon har möjlighet, agerar efter vad hon säger.

– Befrielsen är även starkt kopp-lad till att bli och ses som en vuxen människa. Att vara vuxen definie-ras ofta med egenskaper som kopp-las till manlighet: som självständig-het, självbestämmande och främst självtillit. På grund av det ser fram-

förallt unga kvinnor att att de behö-ver bli som män och för att ses som vuxna människor. För såklart vill vi alla bli sedda som det. Men det som är viktigast för att bli befriad är själv-tilliten och den självständighet som kommer av det, känslomässigt, intel-lektuellt, ekonomiskt och så vidare. Självklart är meningsfulla relationer viktigt, men du ska inte vara beroen-de av andra för ditt välmående.

Du har dedikerat till arbetsliv till afrikansk feminism. Vad är det?

– Det finns såklart inte bara en afrikansk feminism. Men den ge-mensamma nämnaren, som skil-jer den från de olika grenarna inom vit feminism, är att den tittar på hur kvinnor är förtryckta inte bara utav patriarkaten men även rasism och imperialism.

– Afrikanska länder berövas möj-ligheten att utvecklas och skapa jäm-lika samhällen eftersom de är en del av en global ordning som stjälar deras resurser. Imperialismen är därmed något som verkligen förtrycker svar-ta kvinnor och därför nästan alltid är i fokus för afrikanska feminister.

Hon menar också att det handlar om att se på frågor som kön med en kunskapssyn som är Afrika-centrerad. Den etniska gruppen Yoruba, som Sa-lami tillhör, har inget ord för hon eller han på sitt språk. Kön är något mer fly-tande. Att se på kön utifrån den syn-vinkeln blir därför något helt annat än det binära synsättet som kommer med en västerländsk kunskapssyn.

Under våren släpper du din bok, bland annat i Finland. Vad handlar den om?

– Boken heter *Sensuous Knowledge*. Det är en samling essäer om univer-

– Afrikanska länder berövas möjligheten att utvecklas och skapa jämlika samhällen eftersom de är en del av en global ordning som stjälar deras resurser.

sella ämnen som kunskap, makt, kvinnlighet, ras och identitet, filoso-fiska ämnen som berör allas liv, men som historiskt har blivit definierade av eurocentriska manliga idéer. Jag var intresserad av vad som händer när du ser på de ämnena från ett Afrika-centrerat feministiskt per-spektiv istället.

I arbetet med boken växte koncep-tet ”sensuous knowledge” fram (över-sätts ungefär till sinnlig kunskap på svenska). För Minna Salami innebär det att integrera och föra samma mot-satser i en analys: tanke och kropp, konst och vetenskap, natur och tekno-logi. Det är alltså med den metoden, tillsammans med Afrika-centrerat, fe-ministiskt perspektiv, som frågor kom-mer att analyseras i boken.

Med den kommande boken och sin blogg har Minna Salami upp-nått barndomsdrömmen om att bli författare. Men hur går det med den andra drömmen, den om be-frielse?

– Det var en serie händelser i mitt liv som gjorde att strukturerna runt mig började falla samman. Jag kän-de mig sårbar och började ifråga-sätta vem jag var. Om jag inte var en kvinna som längtade efter en viss typ av kärlek, om jag inte var bero-ende av samhället för att ge mig sta-tus och framgång, vem är jag då? Det var verkligen en personlighets-förändrande resa för mig. Men den ledde till att jag förstod att befrielse är just detta – en resa – en som präg-las av autonomi. ■

Tre frågor

till Pia Lindfors, verksamhetsledare på Flyktingrådgivningen, en medborgarorganisation som erbjuder rättshjälp och handledning för asylsökande.

TEXT MIRA BERNDTSON FOTO ARTO TIMONEN

1.

Varför har Amnesty i Finland startat en insamling, samt tagit ett lån på 100 000 euro för att finansiera Flyktingrådgivningens verksamhet?

– Amnesty är en av våra medlemsorganisationer. Sedan den tidigare regeringen införde begränsningar i rättshjälpslagen från och med 2016, med bland annat maximiarvoden som inte täcker kostnaderna, har vi gått på förlust. Den nuvarande regeringen förbereder en lagändring, men det kommer att ta tid innan den eventuellt träder i kraft.

2.

Varför behövs Flyktingrådgivningen?

– Många privata jurister har slutat ta emot asylärenden eftersom det i praktiken innebär pro bono-arbete och de offentliga rättshjälpsbyråerna saknar också resurser. Våra jurister är specialiserade på flyktingrätten och utlänningslagen, och genom den avgiftsfria rådgivningen som vi bedriver vid sidan om rättshjälpen som når ut till 2 500 – 3 000 personer per år, känner vi även till situationen på gräsrotsnivå.

3.

Kommer ni att klara er i framtiden?

– Pengarna som Amnesty samlat in gör att vi klarar oss det här året och kanske några månader till. Men vi ägnar oss också åt egen insamling. Flyktingrådgivningen är ofta den sista chansen för många människor som kommer hit och jag vill inte ens tänka på en framtid där vi inte existerar. Men vi har funnits i 30 år, så jag väljer att vara hoppfull.

Två lärdomar från den begynnande vågen av globala protester

Frankrike, Katalonien, Sudan, Chile, Puerto Rico, Irak, Libanon, Ecuador, Hong Kong ... Jag glömde säkert nämna flera. Listan på ställen där massiva folkliga protester brutit ut under året som gått, speciellt sedan ett par månader tillbaka, är lång och verkar växa i skrivande stund. Konservativa *The Economist* uppskattade nyligen att vi bevittnar en ny våg av globala protester utan like sedan 1990- eller till och med 1960-talet. *The Guardian* och flera vänstertidskrifter har publicerat liknande analyser. Oberoende hur stor vågen kan sägas vara, så är den alltså otvivelaktigen här. Ändå verkar det redan nu möjligt att dra flera lärdomar av den. Två känns speciellt viktiga.

År 2011 ockuperade demonstranter torg och gator, från Tahrir till Wall Street, och försvarade dem mot polisen. Utan särskilt många undantag, var ockupanterna tvungna att ge upp eller byta strategi. I vissa fall ebbade ockupationerna ut (New York), i andra fall måste de byta fokus (Spanien). Nu däremot, verkar andra metoder ha etablerats. Det tydligaste exemplet är Hong Kong, där den misslyckade paraplyrevolutionen 2014 lärde demonstranter att inte bränna ut sig på att försvara vissa fysiska platser.

I podcasten *This American Life* berättar en ung kvinna från Hong Kong hur rörelsen nu understryker att alla måste vila tillräckligt för att orka fortsätta i det långa loppet. Protester koordineras med hjälp av Telegram – en krypterad chatapp med gott stöd för gruppdiskussioner – och samlas ofta blixtnabbt på offentliga platser, bara för att upplösas lika kvickt om polisen verkar få övertaget. Alla i rörelsen uppmannas anamma klara roller, vare sig det hand-

lar om att strida med polisen i främsta linjen, att sprida propaganda eller utfärda första hjälpen. "Var vatten", lyder parollen i Hong Kong, en lärdom som redan inspirerat till motsvarande förfaringssätt, till exempel i Katalonien.

De gula västarna påstods av både liberaler och vänstern främst vara ett uttryck av landsbyggdens bittra ressentiment mot invandrare och en progressiv klimatpolitik. Det här narrativet var speciellt vanligt ut- anför Frankrike. Inom Frankrike däremot valde många som i någon bemärkelse var "vänster" att gå med i protesterna i ett tidigt skede. Ja, det stämmer att det fanns organiserade fascister bland de gula västarna, men i flera städer, så som Lyon och Paris, drevs de här grupperna genom aktiva insatser ut ur protesterna.

Angående de gula västarna, skriver korrespondenter från Ukraina i ett brev publicerat av tidskriften *Liaisons*, hur vänstern under Maidanprotesterna lämnade protesterna då vissa deltagare visade sig vara fascister. I Kiev fick fascisterna därför övertaget, medan protesterna aldrig blev lika högervridna i städer där folk stannade kvar och istället utmanade fascisterna. Det här är den andra lärdomen: En allmän revolt är, just det, *allmän*. Alla möjliga människor kommer att vara inblandade. De som ryggat tillbaka inför den här typen av svår mångfald, marginaliseras ofta till siare av självuppfyllande mörka profetior.

Protestvågen nu känns annorlunda än de jag tidigare vittnat under mitt liv. Jag har grubblat mycket över varför. Kanske det beror på att vågen inte motsvarar mina förutfattade idéer om hur en folklig revolt ser ut och beter sig. Det är bra. Nya möjligheter frodas i det som är oförutsägbart och överraskande.

"Var vatten", lyder parollen i Hong Kong, en lärdom som redan inspirerat till motsvarande förfaringssätt, till exempel i Katalonien.

Mikael Brunila är doktorand i geografi vid McGill University.

Aapo Roselius.

NYA HOTBILDER

– MEN FASCISMENS BUDSKAP FORTFARANDE DET SAMMA

Sedan 1920-talet har fascismen och högerextremismen under vissa tidsperioder haft ett betydande inflytande på den finländska samhällsutvecklingen. Men om den stora fienden till en början bestod av kommunismen är det i dag invandringen som medför ett hot mot nationen enligt de här tankesätten.

TEXT MIRA BERNDTSON FOTO KADRI MIKKOR

Fascismen är ingen entydig, strikt ideologi som skulle ge svar på alla frågor.

Det säger **Aapo Roselius** som är docent i historia och fristående forskare vid Helsingfors universitet. Han är medförfattare till den prisbelönta boken *Svart gryning Fascismen i Finland, 1918–44* som granskar den finländska fascismens utveckling och inflytande på samhället under de första vacklande decennierna av vårt lands självständighet. Roselius konstaterar att en benämning inte kan täcka alla enheter och lager av ett fenomen.

Många föreställningar och strömningar inom 1920- och 1930-talens fascism och högerextremism kan man även stöta på inom dagens högerpopulistiska och högerextremistiska rörelser i Finland och övriga Europa. Det handlar om vissa centrala tankegångar, som idén om att det krävs en nationell pånyttfödelse där man lämnar det gamla bakom sig och skapar ett politiskt enhetligt och homogent folk, förklarar Roselius.

– Grunden är att man ser allt som en helhet. Den nationella enheten får inte splittras av olika grupp-, klass eller partiintressen. Det är ett synsätt som automatiskt skapar en misstro mot kompromisspolitik och demokrati. I stället finns inom fascismen en auktoritär förståelse av hur samhället ska styras.

Målsättningen om nationell enighet gör också att fascismen motsätter sig ideologier som socialism, kapitalism och liberalism. Klassmedvetandet är den stora fienden på grund av att den söndrar och skapar grupperingar inom folket. Och ett oenigt folk är ett svagt folk. Däremot har fascister inga problem med

olika sociala hierarkier eftersom alla människor har olika uppgifter i samhället. Huvudsaken är att man inte bygger sig en stark klass- eller yrkesidentitet, utan i stället är inställd på att tjäna staten och ledaren så bra som möjligt. Alla har sin uppgift, inte sin åsikt.

Hur fungerar det här i praktiken?

– Genom att man inte skapar organ där människor har möjlighet att vara av olika åsikter, säger Roselius.

Enligt honom har fascismen sina rötter i en motreaktion till den franska revolutionen och upplysningen.

– Den fascistiska ideologin bygger mycket på en känsla av vad som är rätt, i stället för rationalitet och vetenskap. Fascismen kan således aldrig vinna genom att hänvisa till vetenskapen. Den utgår ifrån ”en agera, inte fundera”-princip.

Kan fascismen betecknas som rasistisk?

– Rasismen finns nästan alltid med som en del av fascismen i och med att man hyllar det egna, homogena folket. Och i hyllningen av det egna folket ser man automatiskt utomstående grupper som sämre. Svaga delar i samhället riskerar att försvaga hela den organism som utgör folket. De här grupperna måste alltid specificeras, då skapandet av ett homogent samhälle kräver ett utestängande av andra. Det bygger på övertygelsen om att bara en mycket enhetlig grupp kan klara sig. Men det är svårt att avgöra i vilken grad det är rasism eller en hyllning av det homogena, konstaterar Roselius.

EN NY VÄRLDSORDNING

Precis som många andra ideologier som implementerades under 1920- och 1930-talen härstammar fascismen ur erfarenheterna från första

världskriget. Det traumatiska kriget var en samhällsomvälvande upplevelse som skapade en naturlig längtan efter en ny, bättre värld. Det var också en nödvändighet, den gamla världsordningen hade omkullkastats i och med världskriget och måste ersättas av någonting nytt.

– Nu ville man istället bygga ett mer jämlikt och demokratiskt samhälle, baserat på andra värden än i det gamla hierarkiska klasssamhället. **Lenins** bolsjevism är ett exempel på ett fenomen som fick kraft av och växte i popularitet under världskriget, säger Roselius.

Fascisterna utgjorde på så vis en proteströrelse i tiden. I slutet av 1920-talet pågick dessutom en ekonomisk kris och utbredd arbetslöshet som gav kraft åt den här typen av protester.

– Man ansåg att hela det kapitalistiska systemet var söndrigt och att det var något som demokratin inte kunde fixa, den skapade bara kaos.

Fascismen, å andra sidan, erbjöd en lösning på problemen och det fanns en beredskap, på en del håll rentav en vilja, för att den här pånyttfödelsen skulle ske genom våld.

– På så sätt är fascismen revolutionär, konstaterar Roselius.

EN SPLITTRAD NATION

I Finland var upplevelsorna från inbördeskriget i början av 1918 och skapandet av den nya självständiga nationen avgörande för framväxten av de fascistiska rörelserna. Landet var djupt splittrat efter kriget som resulterat i terror och avrättningar på båda sidorna.

– I Finland var man efter första världskriget livrädd för att landets självständighet inte skulle godkännas av segrarmakterna, speciellt

– Den fascistiska ideologin bygger mycket på en känsla av vad som är rätt, i stället för rationalitet och vetenskap. Fascismen kan således aldrig vinna genom att hänvisa till vetenskapen. Den utgår ifrån ”en agera, inte fundera”-princip.

Bland de vita fanns det i sin tur många som ansåg att de förlorat fast de hörde till den vinnande sidan. Den här gruppen ville se ett annorlunda Finland än det som skapades när politikerna tog över ledningen av landet. Försoningspolitiken och benådningarna av de röda kritiserades starkt då de som kämpat på den röda sidan ansågs vara landsförrädare, i det som enligt den vita sidan varit ett frihetskrig. Det är i den här radikala falangen som man hittar anhängarna av den framtida fascismen.

USA. Därför gick man också med på alla deras krav, vilket inkluderade införandet av demokrati och fria val, förklarar Roselius.

Utan påtryckningar från segrarmakterna hade det inte funnits någon chans att Socialdemokraterna fått delta i riksdagsvalet våren 1919.

Bland de vita fanns det i sin tur många som ansåg att de förlorat fast de hörde till den vinnande sidan. Den här gruppen ville se ett annorlunda Finland än det som skapades när politikerna tog över ledningen av landet. Försoningspolitiken och benådningarna av de röda kritiserades starkt då de som kämpat på den röda sidan ansågs vara landsförrädare, i det som enligt den vita sidan varit ett frihetskrig. Det är i den här radikala falangen som man hittar anhängarna av den framtida fascismen.

– Människor och grupper som agerar i krigstid förlorar sedan sin maktposition i normal fredstid. Övergången från krig till fred kan vara mycket svår, speciellt den kulturella demobiliseringen kan misslyckas, vilket delvis skedde i Finland efter inbördeskriget, säger Roselius.

– Det fanns grupper som ansåg att kampen inte var över innan Finland var helt vitt och ingenting av det röda längre fanns kvar.

Ett gemensamt drag i den europeiska fascismen och högerextremismen är skapandet av fiendebilder och en känsla av orättvis behandling. I 1920-talets Finland vaknade de här krafterna till liv och fick nytt utrymme under Lapporörelsens tid.

LAPPORÖRELSEN

– Lapporörelsen är den stora fascistiska händelsen i Finlands historia. Alla andra, som IKL (Isänmaalinen kansanliike) och AKS (Akatee-

minen Karjala-Seura) är i jämförelse rätt obetydliga, konstaterar Roselius. Lapporörelsen är i själva verket den vändpunkt som kom att avgöra riktningen för Finlands politiska historia.

– Lapporörelsen kom att föra vidare den kamp som blivit på hälft sedan inbördeskriget. Men de motsatte sig inte bara vänstern, utan hela det demokratiska systemet.

Lapporörelsen var till en början en mycket populistisk, antikommunistisk proteströrelse som fick sin start i Lappo 1929, och som snabbt utvecklade en radikal verksamhet. Alla som motsatte sig rörelsen sågs som fiender, och kommunister, socialdemokrater och liberaler drogs alla över samma kam.

Mellan 1929 och 1932 ägnade sig rörelsen åt politisk terrorism som hot och hatkampanjer, attacker mot vänstertidningar, våldsdåd och de ökända skjutsningarna av oönskade personer vid gränsen mot Sovjetunionen. Offren misshandlades ofta under skjutsningarna och direkta mord är belagda i tre fall.

– I det här skedet kan man definitionellt tala om en högerextrem rörelse som tar starkt intryck av olika fascistiska rörelser ute i Europa, speciellt **Mussolinis** Italien, säger Roselius.

– Den 12 000 man starka bonde-marschen till Helsingfors den 7 juli 1930 var en kopia av de italienska fascisternas Rommarsch. Att det vita Finland skulle marschera till Helsingfors för att berätta hur landet skulle styras var en dröm som hade funnits under hela 1920-talet.

Landets politiska ledning såg i det här skedet ingen möjlighet att motsätta sig Lapporörelsen och den togs således emot som en jämlik partner på Senatstorget.

– Politikerna var rädda för att Lapporörelsen skulle växa om de allt för kraftigt motsatte sig deras krav. Och det fanns faktiskt en reell risk för en statskupp under 1930, vilket bland annat påvisas av att rörelsen i det här skedet kom undan med politisk terror, konstaterar Roselius.

Bondemarschen var en enorm maktmanifestation som kom att få förödande konsekvenser för demokratin i Finland. Den 15 juli 1930 upplöstes riksdagen då de så kallade kommunistlagarna, som syftade till att utesluta kommunisterna ur riksdagen och förbjuda all kommunistisk verksamhet i landet, inte samlat tillräckligt med understöd. Nyval ägde sedan rum i början av oktober samma år och då erhöll de borgerliga partierna tillräckligt med mandat för att driva i genom kommunistlagarna.

SMÅ STEG MOT ACCEPTANS

Lapporörelsen började med att konstatera att de inte kunde godkänna kommunisterna, något som var enkelt att acceptera för de flesta borgerliga politikerna. Men när acceptansen smyger in i bilden blir det enligt Roselius senare svårt att sätta stopp när det väl går över gränsen. Efter att kommunisterna förbjöds riktade Lapporörelsen in sig på Socialdemokraterna, med en utplåning av hela den politiska vänstern som den slutgiltiga målsättningen.

– Det går i dag att jämföra processen med de rörelser som motsätter sig invandring, säger Roselius.

– Det är enkelt för de flesta politiker och partier att säga att det måste finnas gränser för hur många flyktingar man kan ta emot för att undvika kaos. På så sätt accepterar man redan en del av vad de högerextrema

lä säger. Men sedan kommer följande steg och följande krav som går ytterligare lite längre.

NY HOTBILD, BUDSKAPET DET SAMMA

Precis som på 1920- och 1930-talet har världen nyligen upplevt en ekonomisk kris, polariseringen i samhället ökar och osäkerheten inför framtiden är stor. Partier som med sina politiska åsikter tidigare befunnit sig ute i marginalen åtnjuter nu allt större understöd.

– Samhällelig oro ger en möjlighet att mobilisera känslor av rädsla och i stället för att analysera skapar man hotbilder, säger Roselius.

– Precis som tidigare är det svårt att argumentera med högerextrema eftersom de idéer som de för fram bottnar i en känsla av fiendskap och tanken på en etniskt homogen gemenskap.

Enligt Roselius är de högerextrema partierna framgångsrika delvis därför att de inte behöver diskutera frågor på en rationell grund. Sannfinländska politiker får sällan frågor om logiken bakom deras argument.

– Det är otäckt med tanke på att de vill föra fram samma tankar och idéer som en gång bidrog till den största katastrofen i mänsklighetens historia, i form av andra världskriget. Om man står för samma typ av tanke-mönster, trots dess mörka historia, accepterar man också följderna.

– Sannfinländarnas oförmåga att klart ta avstånd från de högerextrema elementen visar att de är en del av partiet. Det går inte att ta avstånd från något som man samtidigt tillåter.

– Sannfinländarna vill se ett etniskt homogent samhälle med nationalismen som den naturliga, ledande ideologin, konstaterar Roselius.

– Sannfinländarnas oförmåga att klart ta avstånd från de högerextrema elementen visar att de är en del av partiet. Det går inte att ta avstånd från något som man samtidigt tillåter.

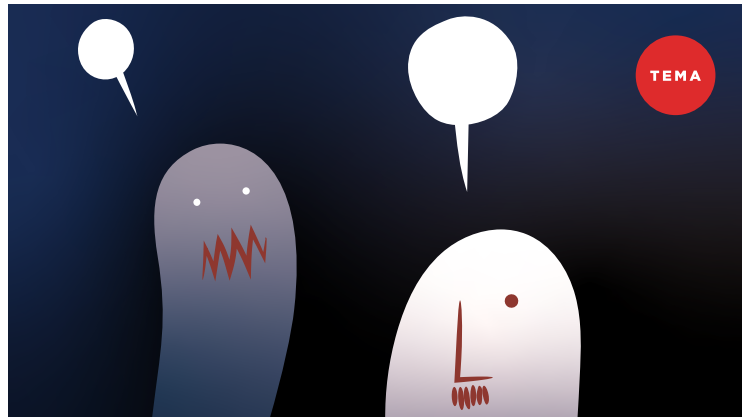
På 1920- och 1930-talet var kommunismen den stora fienden, i dag är det den muslimska invandringen som utgör det samlande hotet för högerextremismen.

– Den stora ojämlikheten i världen skapar många spänningar och fenomen som kan framkalla rädsla. I vår närmaste framtid kommer det alltid att finnas frågor som kan användas som hotbilder av högerextrema partier.

Saker och ting kan förändras fort, men samhället agerar i dag annorlunda än tidigare enligt Roselius.

– Vi reagerar snabbare och talar mer om hatkampanjer. Det övriga samhället skriver inte under de högerextrema rörelsernas sätt att verka. ■

DEN FINLÄNDSKA HÖGERRADIKALISMEN – ETT SPLITTRAT FÄLT

Högerextremism har funnits i Finland under hela 1900-talet, men sällan så nära makteliten som under 2010-talet. Ny Tid granskar vilka aktörer som är aktiva i landet och vilken verksamhet de bedriver.

TEXT JANNE WASS

Frågan ”hur utbredd är högerradikalismen i Finland?” är naturligtvis oerhört svår att ge något exakt svar på. Räknar vi med alla personer som i val röstat på en högerradikal kandidat, räknar vi i flera tiotusental, om inte hundratusental. Om vi däremot ser på hur många personer som aktivt och regelbundet deltar i någon högerradikal organisations verksamhet (vid sidan av Sannfinländarnas), ligger siffran enligt olika uppskattningar mellan 200 och 500. Den största högerradikala manifestation som under de senaste åren hållits i Finland var den så kalla-

de 612-marschen på självständighetsdagen 2017, som samlade uppskattningsvis 2 800 personer.

Det som enligt forskaren **Daniel Sallamaa** är tydligt är att högerradikalismen i samband med den ökade mängden asylsökande i Finland 2015 fått ett uppsving. Som författarna till boken *Äärioikeisto Suomessa* visar, har det föregåtts av ett systematiskt arbete av en liten klick påverkare kring gruppen Suomen sisu för att infiltrera högerradikala personer i rikspolitiken och ta kontroll över debatten på nätet.

Vilket reellt säkerhetshot högerradikalismen i Finland utgör beror

också på synvinkeln. Ur demokratis och rättsstatens perspektiv kan man konstateras att tilliten till samhällsinstitutionerna, rättsväsendet, medierna och vetenskapen nagats i kanterna i samma takt som den högerradikala diskursen tagit plats i offentligheten, tätt åtföljd av skräpnyhetssidor som *MV-Lehti* eller *Nykysuomi*. Som **Aapo Roselius** konstaterar i artikeln på sidan 14 är det här helt i enlighet med fascismens natur.

Våldsbejakande högerradikala grupper utgör enligt de flesta forskare inte i sig i dag ett reellt hot mot Finlands statssäkerhet, men nog mot enskilda personer som till exempel inte hör till majoritetsbefolkningens etnicitet eller som kan räknas som politiska motståndare till högerextremisterna. Den i särklass mest våldsamma högerradikala gruppen i Finland under de senaste tio åren har varit Finska motståndsrörelsen (FMR), som förbjöds enligt domstolsbeslut 2018.

För enkelhetens skull kategoriserar vi för den här artikeln som ”högerradikala” sådana organisationer och nätverk som ger uttryck för antidemokratiska eller nationalsocialistiska ideologier, som företräder ultranationalism och/eller rasism eller vars verksamhet i första hand riktar sig negativt mot invandrare, personer med utländsk bakgrund eller olika typer av minoritetsgrupper i Finland. Kategoriseringar av och övriga uppgifter om de olika grupperingarna baserar sig bland annat på forskning av **Daniel Sallamaa** (2018), uttalanden av forskaren **Tommi Kotonen** (*Aamulehti*, 21.9.2016), boken *Äärioikeisto Suomessa* (**Andersson, Brunila, Koivulaakso**, 2012) och uppgifter från det antifascistiska nätverket Varis-verkosto.

Sannfinländarna

- Grundat 1995
- Medlemmar: 11 000
- Ideologi: Nationalism, socialkonservatism, invandringsfientlighet

DET är förvisso kontroversiellt att omnämna Finlands enligt vissa opinionsmätningar populäraste riksdagsparti som högerradikalt, och enligt partiprogram och offentliga uttalanden är det snarare fråga om ett nationalistiskt och värdekonserverativt parti. Sedan putschen 2017 då **Jussi Halla-aho** blev partiordförande har Sannfinländarna ändå utkristalliserats som ett parti som i första hand koncentrerar sig på invandring och nationalism. Ordförande Halla-aho och riksdagsledamoten **Teuvo Hakkarainen** är båda fällda för hets mot folkgrupp. Flera tidigare och nuvarande förtroendevalda från Sannfinländarna har eller har haft nära samröre med en eller flera övriga högerradikala, till och med uttalat nynazistiska grupper. Det är alltså inte alldeles långsökt att klassificera Sannfinländarna som ett högerradikalt parti.

Suomen sisu

- Grundat 1998
- Medlemmar: 2 000
- Ideologi: Etnonationalism, socialkonservatism, anti-islamism

FRAM till Sannfinländarnas ”jytty” 2011 var Suomen sisu den finländska radikalhögerns ideologiska och intellektuella nav. Fick först synlighet 2006 efter att föreningen publicerat *Jyllands-Postens* Muhammedka-

rikatyrrer. Enligt boken *Äärioikeisto Suomessa* planerade och genomförde organisationen en infiltration av högerradikala, invandringsfientliga kandidater i Sannfinländarna, som kulminerade i valet av Halla-aho till ordförande 2017. Suomen sisu lade även grunden till den högerradikala aktiviteten på internet – bland annat via diskussionsforumet Hommaforum. De sannfinländska riksdagsledamöterna Halla-aho, **Juho Eerola**, **James Hirvisaari** och **Olli Immonen** har förflutet i Suomen sisu, och den sistnämnda är organisationens ordförande sedan 2013.

Finska motståndsrörelsen

- Grundad 2008, förbjuden 2018
- Medlemmar: 0
- Ideologi: Nationalsocialism, counter-jihad, antisemitism

FINSKA MOTSTÅNDRÖRELSEN var den finländska grenen av nynazistiska Nordiska motståndsrörelsen, och en av de få öppett våldsbejakande högerradikala rörelserna i Finland. FMR har kopplats till ett tiotal våldshandlingar sedan 2010, inklusive pepparsprayattacker mot Prideparaden 2010 och mot vänsterpolitikern **Dan Koivulaakso** 2012, knivhuggningen i samband med en diskussion kring boken *Äärioikeisto Suomessa* i Jyväskylä 2013 och den dödsvållande attacken vid Helsingfors järnvägsstation 2016. Medlemsantalet uppskattades som mest till 85 personer. FMR förbjöds i rätten 2018, men dess medlemmar har fortsatt sin aktivitet bland annat under paraplyalliansen Kansallismielisten liittouma (Nationalistisk allians) och Soldiers of Odin.

Finnish Defence League

- Grundad 2013
- Medlemmar: ?
- Ideologi: Counter-jihad, invandringsfientlighet, ultranationalism

FDL är inspirerad av British Defence League och uppger sig motarbeta en islamisering av Finland och Europa. FDL är främst verksamt på nätet och har runt 10 000 gillare på Facebook. Till skillnad från många andra högerradikala rörelser är FDL pro-israeliskt och utger sig för att försvara sexuella minoriteters rättigheter. Trots att FDL haft sparsamt med egen verksamhet, brukar deras aktiva och sympatisörer delta i olika högerradikala manifestationer och verksamheter.

Soldiers of Odin

- Grundat 2015
- Medlemmar: Kring 300
- Ideologi: Invandringsfientlighet, anti-islamism, etnonationalism

LÖST SAMMANSATT nätverk med syfte att patrullera gatorna för att upprätthålla säkerheten, som nätverket uppger vara hotad på grund av det ökade antalet invandrare i Finland. Avsäger sig officiellt nationalsocialism och rasism, men har klara kopplingar till FMR, och flera av dess medlemmar har dömts för vålds- och drogrelaterade brott. Grundaren **Mika Ranta** var även medlem i FMR. Nätverkets aktivitet har avtagit sedan 2015, men våren 2019 uppskattade polisen att det för-

Kansallismielisten liittouma (Nationalistisk allians) uppskattas av Varis-verkosto vara styrd i första hand av tidigare aktiva i FMR och Suomen sisu, med uppbackning från bland annat Soldiers of Odin och FDL. Stod bakom det så kallade ”sommarlägre” 2019 där deltagare sköt prick på bland annat porträtt av Li Andersson, och de så kallade 188-Kukkavirta-aktionerna i Åbo 2018 och 2019, som exploaterar minnet av den islamistiskt motiverade knivhuggningen i staden 18.8.2017.

bjudna FMR i allt högre grad börjat verka under Soldiers of Odins banér.

Rajat kiinni

- Grundad 2015
- Medlemmar: ?
- Ideologi: Invandringsfientlighet, nationalism, anti-islamism

NÄTVERKET Rajat kiinni (Stäng gränserna) grundades 2015 i samband med det ökade antalet asylsökande till Finland av **Pekka Kampainen** och **Susanna Kaukinen**. Gruppen har ordnat demonstrationer mot invandring, inte sällan med rasistiska förtecken, och framför allt Kaukinen har på sociala medier försvarat nationalsocialism och Lapporörelsen. Rajat kiinnis öppna Facebookgrupp har kring 10 000 medlemmar och upp till 200 personer har deltagit i dess manifestationer. Många sannfinländska politiker har deltagit i Rajat kiinnis demonstrationer och manifestationer som talare. En av frontfigurerma var till en början **Marco de Wit**, som sedermera grundade den egna organisationen

Suomi ensin. Rajat kiinni har på sistone legat relativt lågt.

Suomi ensin/
Suomen kansa ensin

- Grundade 2016/2017
- Medlemmar: Kring 150
- Ideologi: Nationalism, invandringsfientlighet, euroskepsis, anti-elitism

ORGANISATIONEN Suomi ensin (Finland först) är en utbrytargrupp från Rajat kiinni grundad av Marco de Wit, **Mario Argento** och **Panu Huuhtanen**, som motsätter sig invandring och kräver att Finland utträder ur EU. Verksamhetsmodellen är hämtad från brittiska Britain First, och inkluderar bland annat ljudliga motdemonstrationer och försvårande av polisens arbete. Suomen kansa ensin (Finlands folk först) är en utbrytargrupp ur utbrytargruppen, samlad kring de Wit. Organisationerna har nära samröre med *MV-Lehtis* grundare **Ilja Janitskin**, vars presidentvalskampanj de stött, men har också ställt sig bakom **Paavo Väyryns** olika gruppe-

ringar. Suomi ensin har också väckt uppmärksamhet och viss munterhet med sina långa, osammanhängande Youtubevideor i vilka behandlats allt från risken för sharialag i Finland till konspirationsteorier om Estonia och om hur USA iscensatt klimatförändringen. Har åtminstone ideologiska kopplingar till Ryssland och den proryska utbrytarrepubliken Donbass i Ukraina. I teorin inte våldsamma sammanslutningar, även om Marco de Wit gjort sig känd för sammandrabbningar med ordningsmakten. Bland annat sannfinländska presidentkandidaten **Laura Huhtasaari** har talat på Suomi ensins tillställningar.

Kansallismielisten liittouma

- Grundad 2018
- Medlemmar: ?
- Ideologi: Nationalism, invandringsfientlighet, anti-islamism

LÖS TAKORGANISATION grundad i samband med domsolsbeslutet om att förbjuda FMR. Kansallismie-

listen liittouma (Nationalistisk allians) uppskattas av Varis-verkosto vara styrd i första hand av tidigare aktiva i FMR och Suomen sisu, med uppbackning från bland annat Soldiers of Odin och FDL. Stod bakom det så kallade ”sommarlägre” 2019 där deltagare sköt prick på bland annat porträtt av **Li Andersson**, och de så kallade 188-Kukkavirta-aktionerna i Åbo 2018 och 2019, som exploaterar minnet av den islamistiskt motiverade knivhuggningen i staden 18.8.2017. En av galjonsfigurerma är den uppmärksammade ex-riksdagsassistenten och lokalpolitikern **Terhi Kiemunki**, som fått sparken ur Sannfinländarna för sina rasistiska uttalanden. Kansallismielisten liittouma sammanför medlemmarna för de fyra centrala högerextrema organisationerna i Finland.

612.fi

- Grundad 2016
- Medlemmar: ?
- Ideologi: Nationalism

FÖRENINGEN 612.fi är officiellt arrangerör för den så kallat patriotiska

självständighetsmarschen som ordnats i Helsingfors under de senaste fem åren. Föreningen är ändå bara en fasad för att vittvätta paraden, som i själva verket initierades av Finska motståndsrörelsen. Marschen drog 2017 hela 2 800 personer, men deltagarantalet sjönk till 1 800 året därpå, efter att dess koppling till nynazistiska FMR blivit allmänt känd.

Itsenäinen Suomi

- Grundat 2015
- Medlemmar: ?
- Ideologi: Invandringsfientlighet, euroskepsis, nationalism

FÖRENINGEN Itsenäinen Suomi (Ett självständigt Finland) är en sammanslutning som i första hand är aktiv genom att ordna olika evenemang och diskussioner och har en mindre konfrontatorisk image än många andra organisationer på listan. Trots det grundades också denna förening 2015 i syfte att ”stoppa flyktingvågen som hotar Finland”. Hur många aktiva föreningen har är okänt, men den har inte mer än drygt 500 Facebookföljare. **N**

HÖGERRADIKALA OCH KONSERVATIVA KRISTNA I GEMENSAM FRONT

De högerradikala och konservativa kristna har funnit varandra och den reaktionära nationalismen i Europa tar sig därmed allt mer kristna förtecken. I takt med den tilltagande migrationen och därpå följande mångkulturalismen aktualiseras även frågor om historia, kulturarv och identitet.

identitetspolitikens innebörd håller på att förändras. Begreppet som tidigare varit mer eller mindre synonymt med liberala värderingar som mänskliga rättigheter och olika minoriteters rätt att ta plats i samhället, övertas nu i allt större utsträckning av de högerradikala rörelserna. De förespråkar i sin tur rätten till kulturellt homogena samhällen.

Risto Saarinen, professor i eku-
menik vid Helsingfors universitet, tror att begreppet identitetspolitik används för att skapa en känsla av nostalgi.

– Högerradikala rörelser vill påminna om den gamla goda tiden.

Människor ska inte behöva förändra sin livsstil, utan i stället ska man arbeta för att bevara den bekanta, traditionella kulturen, säger Saarinen.

På det här sättet försöker de högerradikala partierna framstå som försvarare av den europeiska civilisationen i motsats till de liberalt sinnade, för att inte tala om EU, som bara vill förstöra allting med invandring, mångkultur och globalisering.

FÖRSVAR AV DE EUROPEISKA VÄRDERINGARNA

I försvaret av de europeiska värderingarna väljer högerradikala utö-
ver kristendomen att lyfta fram frågor som yttrandefrihet, jämställd-

het och kvinnors rättigheter, som de hävdar att vi i Europa står upp för, till skillnad från muslimerna.

– Det är ett väldigt effektivt vapen att ta till de kristna värderingarna, och det är något som de högerradikala partierna har kunnat lägga beslag på, konstaterar **Katarina Pettersson**, lektor i socialpsykologi vid Svenska Social- och kommunalhögskolan, som forskat i högerpopulistisk och nationalistisk retorik.

– Finländarna är inte speciellt religiösa, men när de kristna värderingarna framställs som våra gemensamma kulturella värderingar blir de plötsligt väldigt viktiga.

Har religionen blivit ett nytt vapen i kampen mot invandring?

– Det kan man på sätt och vis säga. Det talas inte mera om raser, utan om kulturer. De högerradikala väd-
jar allt starkare till de kristna om att de kristna värderingarna hotas av invandring, mångkultur och islam, och att det här måste få ett stopp innan vårt samhälle blir helt oigenkännligt, säger Pettersson.

Nationalismen kopplas på det här sättet allt starkare ihop med det kristna arvet i en kamp om att få definiera de europeiska värderingarna. I den nationalkonservativa berättelsen ingår en självständig nationalstat med fokus på nationella intressen och ett försvar av den kulturella och etniska identiteten. Saarinen trodde att religionens betydelse skulle minska efter att **Jussi Halla-aho** tagit över Sannfinländarna efter **Timo Soini**, men i stället blev det tvärtom.

– Halla-aho är inte själv religiös, men han ger utrymme åt de här krafterna, säger Saarinen.

TILL KAMP MOT FÖRÄNDRING

Vad har då konservativa kristna och

högerradikala gemensamt? Enligt Saarinen finns det inget entydigt svar på den här frågan eftersom diversiteten är stor inom båda grupperna, men en tro på traditionella värderingar, en rädsla för förändring och en övertygelse om att nationalstaten skapar trygghet kan vara gemensamma faktorer.

I en framtid som upplevs som allt mer osäker utgör alla förändringar ett hot mot den egna existensen. Därför motsätter sig många värde-
konservativa också fenomen som feminism, sexuella minoriteter och klimatkrisen.

– Tryggheten ligger i stabiliteten, att saker och ting inte förändras. Då spelar det ingen roll i vilken form förändringen kommer, spekulerar Saarinen.

Högerradikalismen har hittat en nisch i att utgöra en motreaktion mot de här förändringarna.

– De högerradikala har till skillnad från de traditionella partierna lyckats jättebra med att nå ut till väljare som känner att de inte hänger med i det moderna samhället, säger Pettersson.

EN KONSERVATIV FRONT

Både i Frankrike och Finland gjorde konservativa kristna och högerradikala gemensam sak i motståndet mot samkönade äktenskap. Samarbetet var enligt Saarinen det första tecknet på kontakt mellan högerradikala och konservativa kristna i Finland. Kampanjen Aito avioliitto (Äkta äktenskap) grundades av **Jukka-Pekka Rahkonen**, sedermera chefredaktör för den alternativa, kristna nyhetssajten *Oikea Media*.

Tidningen säger sig stå för traditionella, fosterländska värderingar och bland skribenterna förekommer även många sannfinländare. Tro, hem och fosterland får re-

I en framtid som upplevs som allt mer osäker utgör alla förändringar ett hot mot den egna existensen.

presentera den historiska finländska nationaliteten. Den konservativa teologen **Juha Ahvio** hävdar i sin tur att den europeiska befolkningen håller på att ersättas av afrikaner och att det är varje kristens plikt att vara fosterländsk, något han säger sig finna stöd för i Bibeln.

Enligt Saarinen kan man i hela Norden se att de högerradikala partierna växer på de kristna partiernas bekostnad. I Norge har Kristelig Folkepartis understöd rasat och man misstänker att de konservativa kristna i stället övergått till det främlingsfientliga Fremskrittspartiet. Särskilt den tidigare invandrings- och integrationsministern **Sylvi Listhaug**, som själv är djupt kristen, har drivit en hård invandringslinje.

– Kristelig Folkeparti som har stått för en invandringsvänlig politik funderar nu på om det kan fortsätta på samma linje eller om de borde närma sig de högerradikala, säger Saarinen.

I Finland samlade den nationalistiska kristdemokraten **Mika Ebeling** massor av röster i vårens riksdagsval med sin invandrarfientliga och EU-kritiska politik.

Att föra samman de konservativa väljarna i en gemensam front ser således ut att vara en lyckad strategi i kampen om politiskt inflytande för de högerradikala.

MIRA BERNDTSON

TA PENGARNA IFRÅN DEM

Allt fler högerextrema blir av med sina Facebookkonton. Deplattformering har blivit trendigt. Men frågan är om det är en metod som fungerar

TEXT LISA GEMMEL

S om en förlängning av högerpopulismens framgångar ökar hoten från den svenska vit maktmiljön. Stiftelsen Expos årsrapport visar att 2018 var ett rekordår för aktiviteter och den svenska säkerhetspolisen Säpo utfärdade under våren en varning för att högerextrema är ett växande hot. Under sommaren splittrades dessutom den svenska grenen av Nordiska motståndsrörelsen (NMR). De mer våldsbejakande medlemmarna bröt sig ur och startade den nya organisationen Nordisk Styrka. Det kan bidra till en upptrappning av det högerextrema våldet, säger **Jonathan Leman** på Expo i en artikel.

Vid ungefär samma tid som Nordisk Styrka startade, lade den högerextrema organisationen Nordisk Ungdom (NU) ner. "Vi döms i politiska domstolar, vi tillåts inte hyra lokaler, bankerna har stängt ner våra konton" skrev NU på sin webbsida om nedläggningen.

Medlemmar i NU har vid flertalet tillfällen använt sig av våld och ordningsstörning och 13 medlemmar blev dömda för ohörsamhet av ordningsmakten efter en aktion mot Stockholm Pride 2017. En medlem blev dömd till fängelse för miss-handel efter att ha kastat en bengal mot en manifestation för ensamkommande flyktingbarn. Som följd av att medlemmar fällts i domstol, stängde Nordea ner organisationens bankkonto. Nordisk Ungdom blev *deplattformad*.

Deplattformering, från engelskans *deplatforming* eller *no-platforming*, är en förhållandevis ny, men omtvistad, metod. Den handlar kort och gott om att ta bort en plattform, till exempel en fysisk scen eller ett digitalt utrymme, och har sitt ursprung i

amerikanska universitet där studenter protesterat mot att kontroversiella talare bjudits in.

I Finland blev fenomenet känt när den svenska popartisten, programledaren och provokatören **Alexander Bard** blev inbjuden till en debatt om manlighet som skulle hållas på Åbo Akademi. Efter protester från studenter och forskare flyttades debatten till en annan plats. Bard fick fortfarande sitt utrymme, men inte i ÅA:s lokaler.

I Sverige har en förhållandevis aktiv deplattformering använts mot SD. Partiets representanter är inte välkomna på Pridefestivaler och de är sällan inbjudna när andra riksdagspartier bjuds in till debatter. SD hölls efter riksdagsvalet 2018 aktivt ute från regeringsinflytande genom en överenskommelse mellan regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet och riksdagspartierna Centerpartiet och Liberalerna.

PLATTFORMARNA STÖDjer RASISMEN

Internet är viktigt för högerextremister för att få ut sitt budskap. Förutom webbsidor har många organisationer konton på både Facebook och Twitter. De samlar in pengar genom PayPal och Stripe. På Youtube, Spotify och podd-plattformar sprider organisationerna filmer och radioprogram.

Under 2018 förlorade många profilerade amerikanska högerextremister flera av sina plattformar. Mest omtalad är **Alex Jones** som bland annat driver sajten *Infowars* och radioprogrammet *The Alex Jones Show*. Jones är en ökad konspirationsteoretiker och högerextremist, kanske mest känd för konspirationsteorin att masskjutningen vid lågstadieskolan i Sandy Hook, New Jersey, 2012 aldrig ägt rum.

Sommaren 2018 togs *Infowars* och Alex Jones offentliga konton bort från Youtube, Facebook, Spotify och Apple inom loppet av någon vecka. Jones hävdade att deplattformeringen endast skulle stärka honom. *Infowars* lever fortfarande, men sajts besöksantalsfigur gick ner till hälften veckorna efter att *Infowars* och Alex Jones offentliga konton togs bort på Facebook och Youtube.

Infowars finansieras genom försäljning av bland annat kosttillskott med tveksam effekt. *Infowars* Life-produkter går bland annat att köpa via e-handelsjätten Amazon. Amazon är även återförsäljare av förlaget Arktos böcker, vars vd är **Daniel Friberg**, grundare av den svenska alt-right-rörelsen Nordisk Alternativhöger (NA).

NA är inspirerad av den amerikanska alt-right-rörelsen och har täta band till dess grundare, nazisten **Richard Spencer**. Daniel Friberg och en annan ledare inom NA, **Christoffer Dulny**, var på plats under vitmakt-mötet Unite the Right i Charlottesville 2017, då en person blev mördad när en högerextremist körde in en bil i motdemonstranter. Dulny gick direkt från jobbet som politisk sekreterare för SD i riksdagen till att grunda NA.

NA har en officiell sida på Facebook och först i somras tog Spotify ner organisationens podcast *Vita Pillret*. För donationer och försäljning använder sig NA av den digitala betalningslösningen Stripe. Det gör även organisationen Det Fria Sverige (DFS), som lyckats samla ihop tillräckligt mycket pengar för att köpa en hel fastighet. I det som organisationen kallar Svenskarnas hus, ordnar de olika aktiviteter som inte sällan riktar sig till hela familjen. DFS firar två-årsdag den 30 november med att bjuda in **Nick Griffin**, tidi-

Internet är viktigt för högerextremister för att få ut sitt budskap. Förutom webbsidor har många organisationer konton på både Facebook och Twitter. De samlar in pengar genom PayPal och Stripe. På Youtube, Spotify och podd-plattformar sprider organisationerna filmer och radioprogram.

gare partiledare för British National Party, och **Jim Dowson**, en av Storbritanniens mest inflytelserika högerextremister.

Betalningslösningar som Stripe och PayPal används av flertalet högerextrema grupper och nyhetssajter i Sverige. För organisationerna och nyhetssajterna är de här betalplattformarna nödvändiga för att kunna finansiera sin verksamhet. Utan Stripe hade DFS inte kunnat köpa ett hus för att bedriva familjemysverksamhet i nationalismens namn.

DEPLATTFORMERING EFTER PÅTRYCKNINGAR

I slutet av 2018 förlorade en av den amerikanska högerpopulismens tidiga stjärnor **Milo Yiannopoulos** en av sina sista plattformar när gräsrotsfinansieringsplattformen Patreon stängde ner hans konto. Redan 2016 blev Yiannopoulos av med sitt Twitterkonto och året efter lämnade han den rasistiska skräpnyhetssajten *Breitbart* efter ett uttalande som kunde tolkas som att Yiannopoulos uppmuntrar till pedofili. I våras stängdes hans konton på Facebook och Instagram. Det rapporteras att Milo Yiannopoulos har skulder på minst två miljoner dollar och han saknar nu plattformar för att samla in pengar för att göra sig skuldfri.

Samma öde drabbade den brittiska högerextremisten **Tommy Robinson** som, efter en namninsamling av den digitala folkrörelseorganisationen SumofUs som fick över 65 000 underskrifter, blev deplattformerad av PayPal. PayPal hade inga planer på att lägga ner kontot innan namninsamlingen. Robinson saknade efter det möjligheter att på bred front samla in pengar för att finansiera ad-

vokater till hans då pågående rättsprocess.

Det är vanligast att deplattformering sker efter påtryckningar från allmänheten. Det kan röra sig om namninsamlingar från organisationer som SumofUs, men även regelrätta drev. Mindre vanligt är att en plattform på egen hand stänger ute en person eller organisation på grund av åsikter eller verksamhet, men det förekommer.

SOCIALA MEDIER ÖKAR VÄLDET

Digitala plattformar spelar en stor roll för spridningen och finansieringen av högerextremismen. Allt från Twitter till Amazon bidrar till spridningen av våldsbejakande rasism och konspirationsteorier. Det gör det relevant att diskutera deplattformering och digitala plattformar. Det som händer på nätet har i allra högsta grad bäring på det som sker i den icke-virtuella verkligheten.

I Brasilien har Youtube spelat en avgörande roll för att den sittande presidenten, högerpopulistiska **Jair Bolsonaro**, valframgång. Utan Youtube hade han sannolikt fortfarande varit en obetydlig lokalpolitiker. I Myanmar bidrog Facebook till den etniska rensningen av folkgruppen rohingyas genom att företaget inte reagerade på den öppna rasism och våldsretorik som rädde under flera års tid innan det till slut stängde ner ett antal konton, bland annat tillhörande generaler i Myanmars armé.

För två år sedan tog sig kommentarsfälten ut i verkligheten vid en demonstration på Medborgarplatsen i Stockholm. Det som skulle vara en tyst motdemonstration mot mani-

fiesterande ensamkommande flyktingar organiserad i Facebookgruppen Stå upp för Sverige, blev istället en möjlighet för nättroll att vädra sina åsikter *away from keyboard*. Motdemonstranterna skrek sådant som "Inga afghaner på våra gator!" och "Det här är inte ditt land. Hopas ni blir våldtagna som djur!". Den som tillbringat tid i kommentarsfälten under artiklar om flyktingar känner igen retoriken.

Det är inte bara rasistiska kommentarer som tar sig ut från internet i den fysiska verkligheten. I en ännu inte publicerad forskningsartikel, ett så kallat *working paper*, visar **Karsten Müller** och **Carlo Schwartz** vid University of Warwick att det i Tyskland finns ett samband mellan uttryck för hat mot flyktingar på Facebook och faktiska våldsdåd mot samma grupp.

Forskarna har tittat på aktiviteten på Alternative für Deutschlands (AfD) Facebooksida och jämfört det med antalet våldsbrott mot flyktingar i tyska kommuner, *gemeinden*. De visar att det finns ett samband mellan en hög aktivitet av hat mot flyktingar i AfD:s kommentarsfält och våldsbrott mot flyktingar. I en teoretisk räkneövning visar de att hela 13 procent av våldsbrotten kan hänföras till flyktinghat i kommentarsfält på Facebook. Hatprat på internet leder alltså till våldsbrott.

YTTRANDEFRIHETENS GRÄNSER

Till skillnad från det som sägs på gator och torg går det, i alla fall i teorin, att moderera inlägg och konton på internet. När konton uttrycker sig tillräckligt grovt, eller när trycket från omvärlden blir tillräckligt stort, agerar ibland techjättarna med att

stänga av personer eller organisationer.

Deplattformering är långt ifrån problemfritt. Kritiker hävdar att det används för att tysta meningsmotståndare och att det är ett hot mot yttrandefriheten. De har till viss del rätt i det. När drev ligger bakom att någon blir av med sin plattform är det en inskränkning av yttrandefriheten. Det är något som inte bara används mot rasister och kvinnohatare, utan även antirasister och feminister. Ändå är deplattformering en metod som nyttjats frekvent de senaste åren, just mot extremhöger.

Yttrandefriheten är viktig och ska värnas om, men även den har sina gränser. I Finland begränsas den av brottet hets mot folkgrupp. Hatprat kan vara olagligt, även på nätet. Sociala medier och andra digitala plattformar är dessutom företag som, förutom att de omfattas av olika länders lagstiftning, har egna användarvillkor. De stora plattformarna har regler som förbjuder konton som ägs av grupper som har rasism som verksamhetsidé eller sprider hatprat. Ändå får de verka på Facebook och samla in pengar via PayPal, ofta obehindrat. En deplattformering av högerextremister på sociala medier innebär oftast bara att företaget tillämpar sina egna regler.

Deplattformering blir vanligare som metod, men ännu finns inte tillräckligt med forskning som visar huruvida det fungerar eller inte. Deplattformering på de stora plattformarna har dessutom samma fördelar som nackdelar. Tar vi bort en högerextremist från Facebook dyker hen snart upp på forum som 4chan, där radikaliseringsprocessen sannolikt intensifieras. Men låter vi dem

Deplattformering är långt ifrån problemfritt. Kritiker hävdar att det används för att tysta meningsmotståndare och att det är ett hot mot yttrandefriheten. De har till viss del rätt i det.

sprida sitt hat på mainstreamplattformarna kommer de att nå ännu fler. Både på Facebook och mer obskyra forum som Gab kan hatprat leda till våld i den kroppsliga världen.

Deplattformeringens alla problem till trots så verkar en sak ha verkan: att gå efter pengarna. Både Milo Yiannopoulos och NU fick stora problem när deras möjlighet till finansiering togs ifrån dem. Det kommer alltid att finnas platser på internet där högerextremismen kan frodas ostört, men om betalnings- och insamlingsplattformarna och kortföretagen vägrar ge rasisterna tillgång till sina tjänster, blir det mycket svårare för dem att verka. Det är en deplattformering i alla fall jag kan ställa mig bakom. **N**

I HUVUDET PÅ EN ULTRA- NATIONALIST

TEXT DAVID HALLBECK & JANNE WASS

FOTO WIKIMEDIA COMMONS

Zachar Prilepin ter sig ur ett västerländskt perspektiv som en paradox. Han är en av Rysslands mest uppburna moderna författare samtidigt som han är en skarp kritiker av Vladimir Putin. Han har stridit på den proryska sidan i Ukraina, men hör till ett i Ryssland förbjudet oppositionsparti. Ny Tid har samtalat med Prilepin om nationalism, nationalbolsjevism och den ryska folksjälen.

För att förstå dagens Ryssland måste man förstå Zachar Prilepin, skrev Newsweeks Rysslands-analytiker Owen Matthews 2015. Under senare år har Prilepin varit mycket aktiv i konflikten i Donbass, såväl med insamlingar till humanitära aktioner, som omfattande kommentarer i böcker och tidskrifter och även med ett direkt deltagande i krigshandlingar som ledare för en separatistisk bataljon. Krigshandlingarna kommenterade han nyligen i en intervju med den kände journalisten Pivovarov på ett sätt som för åtskilliga i den ryska publiken framstod som skrytsamt och obehagligt.

Zachar Prilepin är en av de mest omstridda – och populära – samtida ryska intellektuella och i varje fall tidigare oppositionella figurerna. Han föddes 1975 och blev inkallad i armén 1994, och tog efter sin tjänstgöring anställning vid den ökända ryska specialpolisstyrkan OMON. Han deltog i första Tjetjenienkriget 1996

och Dagestankriget 1999. Vid sidan av sitt arbete studerade han filologi vid universitet. År 2000 inledde han en bana som journalist och 2004 publicerade han sin debutroman *Patologii* ("Patologier"). Han ses av många som ultranationalist. Han har uppmanat Vladimir Putin att avgå, men har inte mycket till övers för den liberala, västtillvända oppositionen i Ryssland. Han har hyllats som sin tids största författare, och på samma gång avfärdats som en obehaglig xenofob och våldsförhållare, bland annat av Kristina Rotkirch i Ny Tid 10/2015.

CENTRAL I PERIFERIN

Sin politiska bana inledde Prilepin i slutet av 90-talet, då han blev medlem i Nationalbolsjevistiska partiet (NBV), ett oppositionsparti som av vissa experter ansetts haft ultranationalistiska drag, och som av den tyska forskaren Markus Mathyl kallats för "neofascistiskt", vilket Prilepin dock är noga med att betona är felaktigt. Han blev snabbt en av partiets frontfigurer vid sidan av partiledaren Eduard Limonov och ideologen Aleksandr Dugin, som ändå sedermera lämnade NBV för att grunda sitt eget parti med den eurasiska ideologin som förtecken. NBV förbjöds 2007, och har sedan dess fortsatt som en mer inofficiell organisation.

– Limonov skapade partiet och var den som tog hand om det praktiska, Dugin erbjöd några ideologiska begrepp, bland vilka Limonov valde nationalbolsjevismen, som naturligtvis inte har något gemensamt med nationalsocialismen. Dock frågar folk ständigt om detta. Det är endast en förryskad variant av den tidiga sovjetiska bolsjevismen, säger Prilepin.

– Dugin var ideolog, han svävade lite över det hela, Limonov var den

som ansvarade för den praktiska verksamheten. Jag dök upp betydligt senare, omkring år 2000, när partiet redan hade funnits under 6 år. Jag var inte i Moskva, jag bodde hela tiden i Nizjnij Novgorod, men jag var den mest kände partimedlemmen i Ryssland, jag var journalist, och jag hade tjänat i armén, jag hade en mycket stark auktoritet från första början, jag är intelligent, jag var tidigare medlem av OMON, jag var en känd författare, och nu är Limonov avundsjuk och säger att Prilepin inte spelade någon roll att tala om i partiet, allt detta är lögn. Jag var alltid en av de centrala partimedlemmarna, men jag bodde i periferin.

PÅ JAKT EFTER EN FAR

Prilepins internationellt mest kända roman är *Sankja* (2006), som kan beskrivas som en politisk generationsroman. Huvudpersonen Sankja kan måhända jämföras med nihilistledaren Bazarov i Ivan Turgenjevs klassiker *Fäder och söner*, som vidhåller att nihilisterna "agerar utgående från vad som är nödvändigt. Just nu är det nödvändigt att förneka – alltså förnekar vi". På samma sätt som Turgenjevs unga nihilister upplever en fullständig meningslöshet under den ryska aristokratiska ordningen och är redo att bränna ner samhället för att initiera en omstart, beskriver Prilepin en samtida generation desillusionerad med den ryska kapitalismen och korruptionen, samt med en äldre generation vars apati de inte begriper. Huvudpersonen är involverad i en proteströrelse som inte är helt olik NBV, och mycket av romanen beskriver gruppens aktioner och verksamhet i Moskva – en verksamhet som med tiden blir allt mer våldsam. När gruppen tar till våld ställer Sankja den retoriska frågan:

Jag var den mest kände partimedlemmen i Ryssland, jag var journalist, och jag hade tjänat i armén, jag hade en mycket stark auktoritet från första början, jag är intelligent, jag var tidigare medlem av OMON, jag var en känd författare, och nu är Limonov avundsjuk och säger att Prilepin inte spelade någon roll att tala om i partiet, allt detta är lögn. Jag var alltid en av de centrala partimedlemmarna, men jag bodde i periferin.

– Ukraina anser sig också vara ett riktigt europeiskt land. Jag säger detta inte för att jag vill uttrycka ringaktning för européerna, jag är själv ukrainare, jag avser inte att uttrycka ringaktning för ukrainarna, men de är inte ett europeiskt land och har aldrig varit det.

”Vad annat kan man göra?” Så oppositionell som Sankja är, har han svårt att formulera vad han står för – det är lättare att, med Turgenjevs ord, ”förneka allt”. Enligt Prilepin är huvudpersonen baserad på en verklig person, en av dem som sedermera reste till Donbass för att där delta i striderna.

– Saken är den att oppositionen inte är en naturlig hemvist för denna personlighetstyp.

– De försöker alltid att stärka staten. De söker en fadersgestalt. Då de finner den är allt i sin ordning. Det är som i **Dickens** romaner: mamma, pappa, dotter; det är min stat. Och utan detta driver han bara skyddslöst omkring, han är utfattig, han är i grunden hemlös, till skillnad från de som idag reser sig mot makten i Ekaterinburg (Prilepin hänvisar till protesterna mot ett kyrkobygge i maj, red.anm.), de tycker om själva processen att vara emot staten.

”VARFÖR SKA VI GÖRA OSS TILL?”

Också *Patologier* beskriver en grupp unga ryska män – den här gången en grupp soldater som strider i Tjetjenien. Det är en bok som liksom *Sankja* är starkt självbiografiskt färgad. Också här beskriver Prilepin vad man kanske kunde kalla för en ”förlorad generation”, en som våndas av krigets brutalitet och till synes meningslöshet, men som på samma gång inte ångrar sitt deltagande i kri-

gets våldshandlingar. Trots sin kritik mot Vladimir Putin är Prilepin nationalist och patriot, och ser kriget i Tjetjenien och övriga uppstudsiga territorier som fullständigt berättigade för att stärka Ryssland. Enligt Owen Matthews är Prilepin en så viktig figur eftersom han ”besökt mörkets hjärta i Ryssland och sett något slags ljus”. Självsäger han sig ändå vara främmande för begreppet ”nationalism” i dess klassiska betydelse.

– ”Den ryska världen” är, som filosofen **Konstantin Leontiev** uttryckt det, en blomstrande komplexitet, en mångfald av de folk, nationer och subkulturer som önskar ingå i den eller inom detta konglomerat känner sig tryggare eller mer i säkerhet än de skulle ha gjort utanför den.

Prilepin säger att han inte i övrigt hänvisar till Leontiev, eftersom hans konstruktioner angående kultur och samhälle är svåra att tillämpa på dagens situation. Gällande Rysslands förhållande till Europa har han i en intervju sagt att Ryssland trots allt är en del av Europa, och att ryssar i allmänhet vet mer om Europa än européer vet om andra europeiska kulturer. Han skrattar och förklarar att hans uppfattning om Rysslands förhållande till Europa varierar beroende på vem han talar med och i vilken kontext.

– Om en person irriterar mig kan jag säga att Ryssland är Asien och vä-

sentligen befinner sig bortom Uralbergen.

Om en europé irriterar er?

– Snarare om en rysk västorienterad pseudokvasiliberal irriterar mig, om han säger att Ryssland inte har någon egen väg, att vi ovillkorligen är européer, då börjar jag naturligtvis företräda den motsatta uppfattningen.

– Den främsta orsaken till att ryssarna har svårt att se sig som européer är naturligtvis att européerna själva inte betraktar dem som européer. Jag förstår att man visst, när vi själva är med, kan säga en del trevliga saker om oss, men inte ens för polackerna är vi européer. Varför ska vi göra oss till och säga att vi är européer?

UKRAINA INTE EUROPEISKT

När det gäller Ukraina är frågan om kulturell tillhörighet – och utifrån uppfattad tillhörighet – särskilt brännande, säger Prilepin.

– Ukraina anser sig också vara ett riktigt europeiskt land. Jag säger detta inte för att jag vill uttrycka ringaktning för européerna, jag är själv ukrainare, jag avser inte att uttrycka ringaktning för ukrainarna, men de är inte ett europeiskt land och har aldrig varit det.

I Ukraina finns ett anspråk på att västra Ukraina snarare är Europa, medan östra Ukraina är mer ryskt eller eurasiskt. Enligt Prilepin ligger det visserligen något i detta, men

Ryssland är ett liberalt land, med liberala rådgivare, som inte eftersträvar konflikt med USA, som finansiellt helt och hållet vill ingå i de västliga strukturerna, och där man inte i någon större utsträckning kränker några rättigheter.

dock på grund av ”en lång väg av politisk, stilistisk och nationell modifiering”.

– I det gamla Rus var det ingen som ställde den här frågan. Och därutöver, om vi nu kommer fram till Österrike-Ungern, till första världskrigets början: Vilka enorma ansträngningar krävdes det då inte för att förändra befolkningen och minska det ryska inflytandet? Det krävdes ett folkmord mot en stor befolkning som ansåg sig rysk och ortodox.

– Men ryssarna har behållit sin kultur även i västra Ukraina, jag har varit där och det tycks mig som ett under att de har bevarat sin kultur efter alla dessa förföljelser. De är bärare av denna ryska medvetandemodell. Man kan flytta på vilket folk som helst till Finland eller Vladivostok och säga att nu ska de vara nordkoreaner, och omskola dem i 500 år och då blir de nordkoreaner.

Enligt Prilepin finns en kraft som bevarar kulturen från generation till generation, som är mycket svår att komma åt.

– Hos judarna, liksom hos olika religiösa gemenskaper är den mycket stark. De gammaltroende behöll sin karaktär under århundraden. Ryssar som sådana förlorar däremot ganska snabbt sin kultur.

RYSSLAND LIBERALT, DUGIN MARGINELL

En fråga som dryftats i *Ny Tid* tidigare i anslutning till bland annat den

ryska nationalismen och Eurasien-ideologin är hur stort inflytande ideologen Aleksandr Dugin har. Bland annat i nordiska medier har man slagit upp stora rubriker på Dugins uttalanden om att Putin planerar att invadera Baltikum. I västlig litteratur och media framställs det som om det skulle finnas en statsideologi formulerad av Dugin, eller att Dugin i själva verket skulle vara nåt slags statsideolog.

Men talar man med ryssar får man intrycket att han är rätt marginell?

– Ordet marginell är träffande. Han är intelligent, men han har ingen betydelse för politiken, inte ens nollkommanollkommanoll.

Till saken hör att Dugin inte endast talat för ett Storryssland i eurasiatisk tappning, utan också försvarat och förutspått en expansiv rysk illiberal neofascism. Enligt Prilepin finns det antagligen bland vissa västerländska statsvetare ett medvetet hyckleri, eftersom de gärna framställer Ryssland som ondskan personifierad, och därför lyfter fram Dugins åsikter som de tongivande i landet.

– Det innebär att man inte behöver säga sanningen, det vill säga att Ryssland är ett liberalt land, med liberala rådgivare, som inte eftersträvar konflikt med USA, som finansiellt helt och hållet vill ingå i de västliga strukturerna, och där man inte i någon större utsträck-

– Några av mina uttalanden kan vara kränkande för fransmän, italienare, finnar och svenskar, eller vem som helst, men i stort sett så är det så att det inte är vi som har skapat den motsättning som man ser i dagens Ryssland mellan Ryssland och Väst. Den har påtvingats oss utifrån, vi var inte inställda på konflikt.

ning kränker några rättigheter. Ett sådant land vill man inte opponera sig mot, för det är inte tillräckligt ont. Därför blir Ryssland lika med Dugin, då blir det krig och allt är som det ska.

KYRKA OCH BOLSJEVISM

Vad anser ni vara karakteristiskt för den ryska mentaliteten?

– För den ryska mentaliteten? Man måste vara försiktig så att man inte hamnar i det alltför patetiska, säger Prilepin.

– Strävan efter stora idéer, stora processer, en alienation i förhållande till det individuella. Om man tar var och en för sig, så tänker han naturligtvis på sin bakgård, men även i Donbass säger folk att ”ni ryssar har ett helt annat format än vi ukrainare, än vi i Donbass och Donetsk”. När vi militärer begav oss dit förstod vi ganska snart att vår mentalitet skiljer sig från deras. Hos vissa uppstår till och med en världsåskådningsmässig konflikt, vi tänker på ett annat sätt än de.

Det finns enligt Zachar Prilepin en viss ukrainsk ”knytmentalitet”, allt är lite mindre, medan ryssarna ”skådar mot Vladivostok” – en hänvisning till Rysslands enorma omfång; Vladivostok är ju den allra sydostligaste spetsen av landet, vid gränsen till Nordkorea.

En av de synbarliga paradoxerna med Prilepin är att han trots sitt vurmmande för Sovjetunionen också vurmmande för den ortodoxa kyrkan.

– Man förföljde [i Sovjetunionen] förvisso ortodoxin, men man förföljde ju också formalisterna, kosmopolitiska kompositörer, menar Prilepin.

Förföljelserna pågick främst under **Stalins** och **Chrusjtjovs** tid, säger han, och framhåller att Sovjetledningen efter det bestämde att det gick att leva med ortodoxin.

– Jag förstår varför man från början var tvungen att kämpa mot ortodoxin, mot kristendomen, den hade ett genomslag som kan liknas vid dagens medier, varje präst var en mycket effektiv propagandist för den tsarryska ideologin, därför måste man göra sig av med ortodoxin för att ersätta den med den nya ideologin. På 1950-talet var detta inte längre nödvändigt.

Vill man dra paralleller mellan de högerextrema rörelserna i Europa och USA, samt NBV, som ju också anklagats för fascism, är kombinationen av ultranationalism och kristen värdekonserveratism ett drag som förenar extremhögern och Prilepin. Själv ser han ändå religionen och politiken som skilda sfärer.

– Det finns en egendomens sfär, och det finns en själens sfär och de

bör inte vara för nära varandra. Socialism innebär att staten äger allt, det har ingenting med Kristus att göra.

USA ÄR PROBLEMET

I Ryssland talas det ofta om ett enhetligt ”Väst”. Enligt Prilepin har han säkert också gjort sig skyldig till generaliseringar i polemikens hetta. Här hänvisar han antagligen delvis till uttalanden har gjort i fråga om annekteringen av Krim och situationen i Ukraina.

– Några av mina uttalanden kan vara kränkande för fransmän, italienare, finnar och svenskar, eller vem som helst, men i stort sett så är det så att det inte är vi som har skapat den motsättning som man ser i dagens Ryssland mellan Ryssland och Väst. Den har påtvingats oss utifrån, vi var inte inställda på konflikt, Ryssland var så mycket som möjligt inriktat mot Väst, vi ville bli omtyckta av Väst. Vad gäller Krim ville man i Väst överhuvudtaget inte tillämpa demokratiska regler till förmån för rysktalande.

Prilepin säger att han tror att motsättningarna mellan Ryssland och Väst går att övervinna.

– Man måste få slut på USA:s inflytande, jag tror att Europa och Ryssland då kan ha ett idealiskt förhållande.

Prilepin applåderar Brexit och hoppas på att hela EU ska upplösas.

– Jag anser att de stora komplex som nu styr världen står i motsättning till européernas egna uppfattningar, säger han.

PUTIN ÄR FÖR LITE PUTIN

Zachar Prilepin är också värd för ett eget tv-program, *Zachar Prilepin. Uroki russkogo*, fritt översatt ungefär ”Lektioner i ryska med Zachar Prilepin” på den statliga tv-kanalen NTV, och han menar att han i det nog kan sägas formulera en ideologi. Han anser sig dock inte stå nära makten och innehållet i programmet speglar enligt honom inte Rysslands officiella linje.

– Putin tänker förmodligen ungefär som så att Ryssland är en komplicerad mosaik, alla är oeniga med varandra och därför måste man så mycket som möjligt bevara den balans som finns. Den ryska ideologin, eller den ryska maktens ideologi, är mycket mer orienterad mot den liberala sidan, den liberalt-västliga sidan. Jag ser det här mer från kulturens och politikens synvinkel, makten har alltid tyckt att de mer konservativa elementen bör hålla sig långt borta, stå kvar, men så långt borta som möjligt. Därför uppstår det ständigt en kognitiv dissonans, eftersom liberaler anklagar Ryssland

för att vara auktoritärt och obskurantistiskt, då det i själva verket inte alls är det.

Före Krim tycks det mig som om ni ansågs mer oppositionell än vad som nu är fallet. Stämmer det?

– Ja, det kan man säga, Situationen var en annan. Vi var oppositionella under parollerna *Krim nasj, Donbass nasj, Syria nasja, Venezuela nasja*.

(Nasj är det ryska ordet för ”vår” eller ”vårt” – det vill säga: ”Krim är vårt”, etc. red.anm.)

– Jag är trots allt militär, med, kan man säga, imperialistiska tendenser, men Väst är ju likadant, inom Väst förespråkar man också expansion, fast man utåt predikar humanism och pacifism.

I västvärlden tenderar så gott som alla ryska oppositionella att uppfattas som liberala företrädare för intelligentian. Det är också som sådan som Prilepin uppfattats då han besökt Västeuropa, i första hand i litterära sammanhang. Det har enligt honom själv ofta gett upphov till en komplex känsla, eftersom han ofta blivit tillskriven åsikter han inte står för eftersom han kritiserar Putin.

– Jag har formulerat det så, att såväl i Väst som bland de ryska liberalerna tycker man att Putin var alltför mycket Putin, jag tyckte att han var alltför lite Putin. ■

– Jag är trots allt militär, med, kan man säga, imperialistiska tendenser, men Väst är ju likadant, inom Väst förespråkar man också expansion, fast man utåt predikar humanism och pacifism.

Över en miljon människor drog i oktober ut på gatorna i Santiago.

CHILE – EXPLOSION I DEN NYLIBERALA TRYCKKOKAREN

Protesterna i Chile kom som en överraskning för stora delar av omvärlden. Till pappers har landets nyliberala ekonomiska linje varit en framgångshistoria. Men fokus på BNP-utveckligen döljer en avgrundsdjup ekonomisk ojämlikhet och en ung generation utan framtidshopp.

TEXT JON WEMAN FOTO WIKIMEDIA COMMONS

Upproret i Chile kom som en chock för omvärlden, den chilenska politiska klassen och förmodligen många av deltagarna själva. Det kom i en situation av synbar politisk och ekonomisk stabilitet. Landet hade valt en konservativ president, **Sebastian Piñera**, för bara ett år sedan. Regeringens talesmän och försvarare hade i sak helt rätt att den utlösande höjningen av biljettpriset i tunnelbanan var trivial, motsvarande bara runt 0,04 euro. Och Chile hade i många år betraktats som ett föredöme i regionen, med en framgångsrik ekonomisk utveckling, ett av skälen

till att landet valts som värd för två toppmöten (för Stillhavsländernas ekonomiska samarbetsorganisation och för global klimatpolitik) som nu fått ställas in och flyttas.

Den första reaktionen från Piñeras regering, när massplankningar i tunnelbanan övergick till sammandrabbningar med polisen, varuhusplundringar och vandalisering, var också att trivialisera protesterna, sedan tillskriva dem utländska infiltratörer. Den versionen föll ihop under slutet av oktober, när över en miljon människor – en femtedel av Santiagos befolkning – gick ut på gatorna till stöd för protesterna. Den senaste opinionsundersökningen visar att

bara 14 procent stödjer Piñera idag, mot 70 procent som har en negativ uppfattning om honom; enligt en annan undersökning tror 79 procent av de tillfrågade att ”demonstrationerna kommer ha positiva följder och saker kommer bli bättre i landet”, medan bara 9 procent tror de skadat Chile.

Bara någon vecka in på demonstrationerna drogs den ursprungliga prishöjningen tillbaka, men demonstrationerna har bara vuxit i styrka. Dels har övergreppen från polis och militär, som många gånger fastnat på film och spridits viralt, i sig provocerat fram nya protester. Dels har kraven vidgats och fördju-

pats till större reformer i det ekonomiska systemet, fast demonstranterna knappast är eniga om exakt vilka.

DJUP PREKARISERING

Varifrån kom då bränslet till denna överraskande explosion? Hur var det till att börja med möjligt att samma folk som valt Piñera nu tycks förkasta honom och allt han står för politiskt? Som svar pekar många av demonstranterna på Chiles anmärkningsvärt låga valdeltagande, och att de som röstar inte är representativa för folket som helhet. I utslagsomgången i förra valet deltog inte mer än 46 procent. I de nyss genomförda valen i Argentina och Uruguay var delta-

Sammandrabbningar med polisen har sporrat till nya demonstrationer.

Enligt en genomgång av spanskspråkiga BBC har Chile de högsta hyrorna i Latinamerika, den näst dyraste kollektivtrafiken efter Brasilien (där biljettpriserna också ledde till stora demonstrationer för ett par år sedan) de tredje högsta elräkningarna och de dyraste medicinerna. Webbsidan Expatistan, som sammanställer en lång rad källor på olika länders prisnivåer i en algoritm, räknar fram att levnadsomkostnaderna är 60 procent högre i Chile än i Argentina, ett land med jämförbara lönenivåer.

gandet som jämförelse 81 respektive 90 procent.

– Många, många upplever att det inte är någon mening med att rösta, att det inte förändrar något och att alla politiker är likadana, har gått på samma elitskolor och hör till samma sociala krets. De som protesterar har ofta känt apati över den traditionella politiken, säger **Boris Paez**, en student som deltar i demonstrationerna.

Det är unga som är mest desillusionerade med den etablerade politiken och det är unga som lett protesterna. Men – är inte Chile ett ekonomiskt mirakel? Vad är det då de är så missnöjda med?

– Vi har arbeten som är genomprekariserade, höga levnadsomkostnader, svårigheter att få bostad. El, vatten, vård, utbildning, allting är

dyrt, säger **Maximiliano**, en annan demonstrant, som själv arbetar på ett lyxhotell och bor i centrala Santiago.

– Min hyra är nästan hälften av min lön, och jag hjälper varje månad min mamma eftersom hennes pension inte räcker till vårdkostnaderna. Jag tvivlar på att jag någonsin kommer vilja ha barn som min situation ser ut – och ändå ser jag mig själv som privilegerad i systemet. Det finns en epidemi av beroende av lugnande och ångstdämpande mediciner som människor tar för att orka med vardagslivet press, vilket läkare skriver ut på löpande band.

DYRT ATT LEVA

Ekonomen **Andres Pizarro** menar att statistiken ger en vilseledande bild av den chilenska ekonomin.

– När Chile beskrivs som en framgångshistoria utifrån siffror på BNP-tillväxt eller genomsnittlig inkomst missar det dels att det är ett av världens mest ojämlika länder, dels att nästan allting är dyrt. Det är inte samma sak att vara fattig i ett land som fortfarande har gratis samhällsservice.

Enligt en genomgång av spanskspråkiga BBC har Chile de högsta hyrorna i Latinamerika, den näst dyraste kollektivtrafiken efter Brasilien (där biljettpriserna också ledde till stora demonstrationer för ett par år sedan) de tredje högsta elräkningarna och de dyraste medicinerna. Webbsidan Expatistan, som sammanställer en lång rad källor på olika länders prisnivåer i en algoritm, räknar fram att levnadsomkostnaderna är 60 procent högre i Chile än

i Argentina, ett land med jämförbara lönenivåer. Men varken BBC eller Expatistan tar med kostnaderna för utbildning, privat vård och privat sjukförsäkring i beräkningen.

– I Chile finns knappt några kvarterbutiker kvar längre, allt domineras av stora kedjor som avslöjats och dömts för kartellbildning flera gånger, en konsekvens av de radikala avregleringarna. Medianlönen är på 550 dollar i månaden, medan många priser är på samma nivå som i rika industriländer. Som en konsekvens av det har 35–40 procent av alla hushåll kontokortsskulder, eftersom de gång efter annan inte klarar sig månaden ut på sina inkomster, säger Pizarro.

– Att leva i Chile innebär att dra på sig miljontals pesos (en peso motsvarar ungefär 0,01 euro) i studiestulder och när man kommer ut

från universitetet hamnar man ändå på ett jobb som bara betalar 300 000 pesos, varav man lägger en stor del på resan till och från jobbet. Man bor kvar hos föräldrarna eftersom det är omöjligt att ha råd med en lägenhet, man kan arbeta 30 år och fortfarande få en pension som inte går att leva på, och man ber för att man inte bli sjuk eftersom det skulle göra en bankrutt, säger **Melanie**, som är antropolog men arbetar på biblioteket på ett privat universitet.

Ekonomerna **Wilkinson** och **Pickett** hävdar i boken *Jämlikhetsanden* att starkt ojämlika samhällen i sig framkallar stress och ångest. Kanske kan man se massprotesterna i Chile, ett uppror utan någon utåt sett synlig ekonomisk kris som utlösande faktor, som en bekräftelse av den tesen? **N**

Vad skulle du ta med dig till bombskyddet?

Just nu visas en intressant utställningshelhet, *Sinnesstämning – Helsingfors 1939–1945* på Helsingfors stadsmuseum och på Helsingfors konstmuseum HAM. Utställningarna, som kuraterats av författaren **Anna Kortelainen**, fokuserar civilbefolkningens sinnesstämningar och vardag i ett krigsdrabbat Helsingfors. Utställningen har inspirerats av det krigstida arkivet för underrättelsen om sinnesstämningar, som bestod av privatpersoners rapporteringar om sina medmänniskors inställningar till kriget.

Det är sällan som krigsårens vardag lyfts fram i media och på utställningar, en vardag som i högsta grad var kvinnornas, barnens och åldringarnas. Kortelainen, som gett ut böcker om kvinnornas kulturhistoria, är välvald som

kurator. På utställningarna visas jämförelsevis många verk av kvinnliga konstnärer och dessa verk går väl i dialog med det rika fotomaterialet. På fotografierna ser vi krigstidens kvinnor i bombskydd, på caféer, restauranger och badstränder, vi ser dem som mödrar men framför allt i yrkeslivet som luftvärnslottor, sjuksköterskor, bibliotekarier och spårvagnskonduktörer samt som byggare och gravgrävare.

En bildserie som berör mig extra starkt handlar om skyddandet av skulpturer i det offentliga rummet och om evakuerandet av de nationella kulturinstitutionernas samlingar. På bilderna ser vi hur personalen och frivilliga packar in lådvis med böcker och papper, hur bibliotekets, arkivets och museernas samlingar transporteras till landsbygden, hur museerna skyddas med sandsäckar samt skulpturer med brädfodring.

Konstens, kulturens och kunskapens betydelse för individen och nationen blir uppenbar då det finns en reell möjlighet för att de ska gå förlorad. I en krissituation är kulturarvet minst lika viktigt som brödet på bordet – det ger oss ett sammanhang och en identitet att kämpa för. Ett förflutet, men också en framtid, bortom ett tröstlöst nu.

När jag ser på bilderna kommer jag osökt att tänka på hur kulturarvet används i dag som vapen i krig och hur olika terroristorganisationer inte bara sprider skräck genom spektakulärt våld och systematiska våldtäkter, utan också genom angreppen mot kulturarvet. Exempel på detta är is förstörelse av det unika tempelområdet Palmyra i Syrien och talibanernas krossande av buddhastatyerna i Afghanistan.

I ett rum på Hagasund hittas glaslådor som hänger i nätliknande konstruktioner från taket och som är fyllda med silverföremål, böcker, nallar och personliga föremål. På väggen ställs frågor till oss om vad vi skulle ta med oss till ett bombskydd eller under en flykt ut ur staden.

För de flesta av oss skulle många av de föremål som vi skulle packa ner i vår ryggsäck vara

Rita Paqvalén
Kulturaktivist och fri skribent som just nu skriver om queera minnen

När jag går genom utställningarna väcks många frågor kring den roll tystnadens kultur spelade i krigstidens Helsingfors. Om hur mycket av de sexuella och könsminoriteternas historia och privata arkiv som gått förlorade på grund av rädslan för att bli upptäckt.

knutna till vår livshistoria – ett sätt att bevara våra minnen och släktens historia för våra avkommor. För förtryckta grupper, såsom sexuella och könsminoriteter, har valet av minnesmaterial varit mer komplicerat och har, vid sidan om bevarandeaspekten, även handlat om att rädda personligt material från att hittas av någon annan. Och ibland – ofta – har rädslan för vad som skulle ske om dagböckerna, breven eller bilderna kom i fel händer ändå varit så stor att man hellre förstört materialet.

När jag går genom utställningarna väcks många frågor kring den roll tystnadens kultur spelade i krigstidens Helsingfors. Om hur mycket av de sexuella och könsminoriteternas historia och privata arkiv som gått förlorade på grund av rädslan för att bli upptäckt. Jag blir också nyfiken på att veta hurdan sinnesstämningen var för dem som inte enbart levde med rädsla för kriget, utan också för vad som skulle ske om sanningen om dem kom fram.

Hur når vi dessa berättelser om grupper vilkas liv och historia var dolda för allmänhetens blickar och vilkas existensberättigande inte var något självklart? Hur kan vi dechiffrera den tystnad, det kodspråk och de förstulna blickar som utväxlades mellan individer vars privata material kunde utgöra ett hot mot den egna existensen? Och vilka möjligheter öppnade undantagstillståndet?

Ett exempel är de erotiska bilder som **Touko Laaksonen**, bättre känd som Tom of Finland, ritade före krigets utbrott, men förstörde när han ryckte ut i kriget. Det är också talande att en av släkten ägd tavla, som han målade under kriget föreställer en tom korsu. Efter kriget skulle han återkomma till motivet, men då befolka korsun med de sexuellt aktiva män vi är vana att se i hans verk. I hans egna hågkomster från kriget träder även en annan sida fram, den om hur det mörklagda Helsingfors var ett slags paradiset för den som sökte homosexuellt umgänge. I skydd av mörkret rörde sig en hel del män ute på gatorna i jakt efter sex – soldater, sjömän, änklings.

Tom of Finlands liv är ett klassiskt exempel på det dubbelliv som många homosexuella personer levde. Samtidigt som hans erotiska teckningar från 50-talet och framåt väckte stor succé världen över, levde han själv ett skåpliv i Finland fram till sin död 1991. Av rädsla för vad som skulle hända hans teckningar efter döden lät han smuggla ut allt material till sin stiftelse i Los Angeles.

I år är temat för Arkivens dag i Norden (9.11) "Gömt eller glömt". Temat är en påminnelse om att allt kulturarv inte har haft samma förutsättningar att bevaras och om det ansvar arkiv och museer har att försöka uppmärksamma dessa blinda fläckar och komplettera sina samlingar med nedtystade berättelser. Temat är synnerligen lämpligt för november månad, då vi i Finland firar den Queerhistoriska månaden för andra gången. Hur kan du bidra till att det queera kulturarvet sparas för eftervärlden?

Sexturisternas lystnad och klagan

Joakim Medin reste till Thailand för att möta de svenska männen som köper sex. Resultatet blev en bok om manlighet, ensamhet och drömmen om ett annat Sverige.

Thailand. Stränderna. Maten. Solen. Drinkarna. Vänligheten. Alla dessa leenden. Thailand toppar alltiämt listan på populära resmål för oss nordbor. Det som inte framkommer på de tjugas resebolagens hemsidor är prostitutionen, exploateringen, fattigdomen. Att en utbredd sexhandel pågår i semesterparadisen är inget nytt under solen – vi har vetat det sedan länge men tittar helst bort.

Varje år reser tusentals svenska män till Thailand och andra länder i Sydostasien i ett enda syfte – att köpa sex och leva ut sina sexuella drömmar och preferenser. Vilka är det då dessa män? Hur ser de på sig själva? På Sverige? På förhållanden och kärlek? På livet och politiken?

UNDER ett par månader 2018 reste journalisten **Joakim Medin** runt i

Thailand och arbetade undercover på uppdrag av nätverket Schysst resande i syfte att träffa de svenska sexköparna för att få en inblick i och kunskap om hur efterfrågan på prostitution bland sexköpande män ser ut. Rapporten *Welcome to Sin City – Swedish male sex tourists in prostitution industries abroad* är en av de första och största studierna där ett större antal svenska män själva och osminkat får kommentera sitt sexköpande. I rapporten ingår även Holland och Spanien. Sina erfarenheter och möten i Thailand fördjupar Medin i boken *Thailandssvenskarna* där han tar reda på – får reda på – hur sexköpande svenska män tänker kring det svenska samhället och politiken, sin egen position i världen och Sverige, om Thailand och feminismen och jämställdheten.

Det är en oerhört rå, rasistisk och cynisk syn på kvinnor och sex som framkommer. En man jämför sitt sexköpande med köttaffär "Det är en affärstransaktion mellan två människor, ungefär som att köpa ett kilo fläskkött", säger en man.

Andra drömmar om och inbillar sig att det är "äkta" kärlek i någon slags "jag köpte min kärlek för pengar

för mig finns ej annat att få" -anda. De söker en flickvän och blir besvikna.

MEDIN går på erotiska shower, så kallade pingpongshower, på prostitutionstråken och träffar par, familjer, backpackers som inte skulle komma på tanken att köpa sex, men som tycker att det här minsann är spännande, exotiskt och en del av resandet. Det kapitlet gör mig mest förbannad för den stora massans tystnad och medlöperi.

Majoriteten av männen anser att utvecklingen i Sverige går käpprätt nedåt – de klagar över invandring, systemkollapsen och uttrycker öppet sina rasistiska åsikter och många är anhängare till Sverigedemokraterna och hyllar **Jimmie Åkesson** & co. Några påstår på fullaste allvar att de lämnat Sverige av politiska skäl. Jag får inte ihop deras världsbild för samtidigt som de klagar över invandringen i Sverige gör de ingenting för att integreras eller försöka bli en del av den thailändska kulturen. Ingen av männen som Medin träffar talar till exempel thai.

Medin reser i Thailand, men paradoxalt nog är detta en bok om Sve-

rige, om mansbilder och drömmen om ett "folkhemssverige". Det är också en bok om ensamhet och om urbanisering, utflytningsbygder, om globaliseringen och vad människor väljer att göra under vår stund på jorden. Det finns något så ynkligt och sorgligt över sexköparna som fulla sitter och skrävar om sina "erövringar" och sin potens, blott och bart på grund av sin position och att de har ekonomisk makt att utsätta thailändska kvinnor för detta, och sen lyckas intala sig själva och varandra att de gör dem en tjänst.

KRITIK har riktats mot Medin för att de prostituerade som utnyttjas osynliggörs, men jag menar att deras synliggörande inte är syftet med vare sig rapporten eller boken. Det som behövs är just de sexköpande männens version, för deras efterfrågan driver på hela marknaden. Då kan vi börja jobba mot exploateringen, mot försöken till normalisering av sexköp som görs av "ett eget val" och "vilket arbete som helst förespråkarna", sexismen och rasismen.

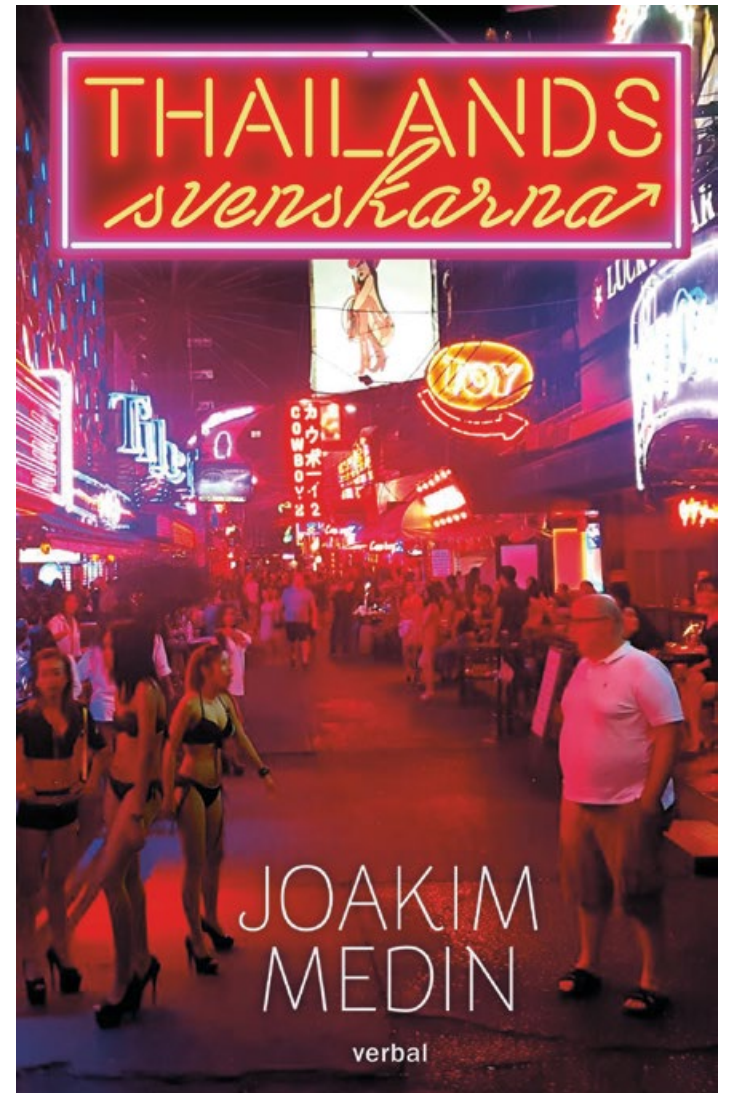
Medins reportagebok är en mycket modig, välskriven och viktig

röst i debatten om sexköp och inte minst om turismens vidriga bakside. Det är obligatorisk läsning om du funderar på att klicka hem en vintersemester till paradistränderna i Thailand. För det handlar om ekonomisk, social och kulturell makt. Med sexköparen **David**s ord "Säg att jag knullar fyra tjejer hemma i Sverige. Det är 10.000 kronor. Här nere kan jag knulla 23 tjejer för de pengarna. FY FAN vilken skillnad".

Om vi ska resa – komma bort som det heter – så är det vårt ansvar, ja medmänskliga plikt att göra det så etisk, moraliskt, skonsamt mot miljö och lokalbefolkning som möjligt.

YLVA LARSDOTTER

Joakim Medin:
Thailandssvenskarna
Verbal förlag, 2019.

Den folkliga kapitalisten

Lars Sund läser en underhållande och lättläst bok om murarsonen som blev miljardär, men fortfarande är samma gamla Anders.

En av hjältarna i den kapitalistiska berättelsen är *the self-made man* – han (kvinnor gör sig icke besvär) som börjar med två tomma händer och arbetar ihop en förmögenhet, likt Joakim von Anka. Den åländska miljardären **Anders Wiklöf** passar perfekt in i den här bilden, åtminstone som han framstår i självbiografin *Anders Wiklöf – murarens son*, skriven av **Staffan Bruun**.

Anders Wiklöf behöver knappast närmare presentation, "Ålandskungen" som han ibland kallas, är känd långt utanför öriket, inte minst för sina storslagna födelsedagskonserter med fritt inträde i Miramarparken i Mariehamn, där de 10 000 åhörarna bjuds på kända artister och uppträdanden av allehanda celebriteter – nu i somras USA:s förra president **Bill Clinton**. Wiklöf är konstsamlare och grundare av Östersjöfonden som arbetar för ett renare hav. Han är även huvudsponsor för IFK Mariehamn, som för närvarande ligger sexa i fotbollens Tipsliga om jag räknar rätt.

Den finländska räddningshelikoptern jag från mitt köksfönster i Uppsala ibland ser landa på Akademiska sjukhusets tak, liksom gi-

net jag köpte på senaste färjturen till Helsingfors, har båda anknytning till Anders Wiklöf. Han har intressen i såväl helikopterbolag som i skeppshandel. Hans företag förser rederierna som trafikerar Östersjön med en stor del av deras taxfree-sortiment. Han säljer livsmedel och tillverkar industrihallar och hangarer. Han är storägare i Ålandsbanken och har andelar i de båda åländska dagstidningarna.

I *Anders Wiklöf – murarens son* tecknas bilden av den blivande miljardärens anspråkslösa uppväxt i arbetarhemmet i Mariehamn; bröderna Anders och **Lasse** – sedermera journalist och åländsk landskapspolitiker – hade svårt att sitta stilla i skolan men var desto mer kreativa när det gällde busstreck och rackartyg. Anders började tidigt arbeta. Omkring 1970 etablerade han sig som bilhandlare i Mariehamn, med agentur för Mercedes. Många spådde nog den Wiklöfska bilaffärens snara undergång – Mercedes var dyra bilar, som få ålänningar ansågs ha råd med. Men Wiklöf öppnade sitt "Bil-Center" i precis rätt tid: färjetrafiken hade kommit igång på allvar, och med den flödade pengarna in i landskapet. Snart rullade allt fler Mercedes på de åländska vägarna.

WIKLÖFS affärsverksamhet växte och diversifierades i snabb takt. Affärerna får stort utrymme i boken, naturligt nog, och även för den som inte är speciellt intresserad av eko-

nomi blir det aldrig tråkigt. Wiklöf och Bruun ser till att tryffera berättelsen om de många affärerna med underhållande anekdoter, till exempel en om hur Wiklöf blir lurad av en bilhandlare i Sydösterbotten – och ger igen på ett utstuderat sätt. Sedermera blev Wiklöf och hans österbottniska konkurrent goda vänner och fortsatte göra affärer. Det är ett mönster som återkommer i memoarerna – Anders Wiklöf hamnar ibland på kollisionskurs med affärskonkurrenter, men till slut kommer han alltid överens med dem. Överlag verkar Anders Wiklöf inte ha en enda fiende, om man ska tro honom själv. Kanske är affärsmännen i synnerhet på Åland ena riktiga hedersknyfflar. Eller så utnyttjar Wiklöf memoarförfattarens privilegium att förbättra och försköna. Han är inte den första som gör det i så fall.

Finns det ett ledord i *Anders Wiklöf – murarens son* är det *revansch*. Det är uppenbart att murarens son från Mariehamn aldrig har glömt sin härkomst. Men han är en underdog som inte låter sig kuschas, utan biter tillbaka när det behövs. Och han är nog en aning långsint. När han startar sin bilhandel går han upp till Ålandsbanken för att be om ett lån. Han får nej, ett nej som dessutom ges på ett rätt nedlåtande vis. Wiklöf bestämmer sig där och då för att börja köpa in aktier med målet att bli storägare i Ålandsbanken. Han lyckas; han får sin revansch.

EN RECENSANT ska helst inte blanda in sig själv när hen skriver om en bok, men här tänker jag göra ett tillfälligt undantag: jag kommer själv från tämligen enkla förhållanden och känner genast igen den wiklöfska revanschlusten. Att visa att man duger, att få ge igen för verklig eller inbillad förnedring är en stark drivkraft, oavsett om det gäller affärer eller, som i mitt eget fall, konstnärligt skapande. Det allra svåraste för den som kommer upp sig är att förbli trogen sig själv, att ha mod och klokhet nog att fortfarande kunna erkänna sina rötter. Långt ifrån alla klassresenärer lyckas med det; Anders Wiklöf förefaller dock ha förblivit "samma gamla Anders" – som överskriften på bokens sista kapitel lyder – trots alla pengar, affärsframgångar, hedersdoktoratet vid Åbo Akademi, umgänget med celebriteter och kandidisar.

Skildringen av hur Anders Wiklöf av en slump blir konstsamlare kan illustrera det här: under ett Stockholmsbesök får han nys om att **Nils Dardels** *Den döende dandyn* är till salu. Han medger framt att han aldrig hört talas om Dardel och *Den döende dandyn*, men får lust att bjuda på målningen. Liggande i långkalsongerna på sängen i sitt hotellrum följande förmiddag ringer han upp Bukowskis i Stockholm och ber att få delta i aktionen. Det går inte alls för sig, förklarar en snorkig dam på Bukowskis, och påpekar dessutom att man ska ha bankgaranti om man

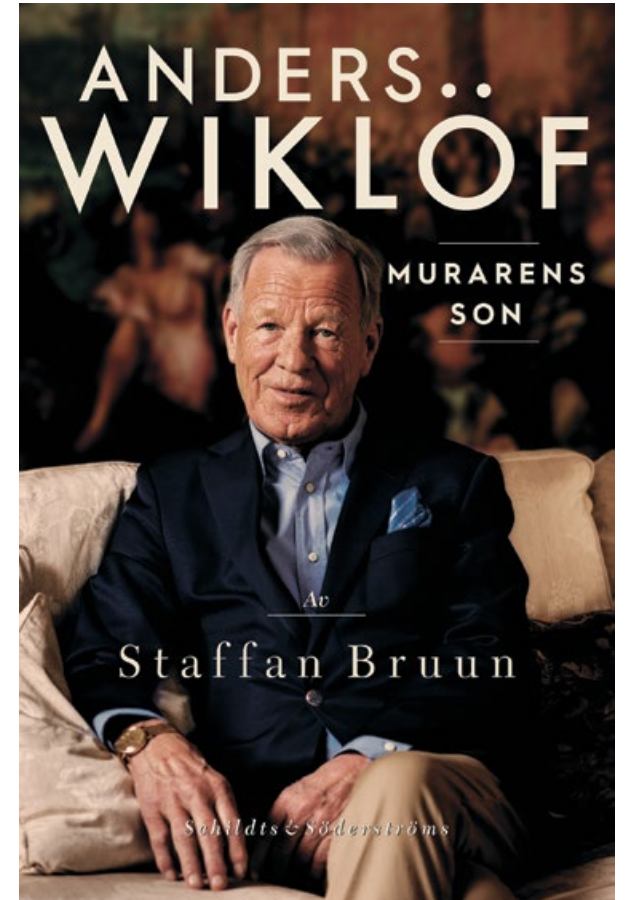
ska bjuda. Wiklöf ber damen ringa upp Ålandsbanken och fråga om inte Anders Wiklöf har råd att bjuda på *Den döende dandyn*. En stund senare ringer Bukowskis tillbaka och berättar att det går alldeles utmärkt för Anders att bjuda på tavlan. Han köper inte tavlan, men får än en gång revansch, och jag kan gott föreställa mig hur det måste ha känts. "Efter den gången har ingen frågat efter bankgarantier ... Jag hade en gång för alla satt mitt avtryck i konstkretsarna", konstaterar Wiklöf.

Anders Wiklöf – murarens son är en underhållande och lättläst bok. Det var ett klokt drag av Wiklöf att anlita tidigare *Hbl*-reportern och Burt Kobbats upphovsman Staffan Bruun som författare. Bruun är en driven skribent, som ser till att hål-

la tempot uppe och får texten att löpa. I en självbiografi riskerar skrytfaktorn att bli hög, men Wiklöf och Bruun lyckas undvika de värsta excesserna genom att förlita sig på en hel del självironi och en välgörande självdistans. Fram träder bilden av en miljonär som nog kan gå på Mariehamns gator som en vanlig man, för att travestera den tecknade serien *Fantomen*. Med tanke på hur många av vår tids rika betar sig är det inte ett dåligt betyg.

LARS SUND

Staffan Bruun:
Anders Wiklöf – murarens son
Schildts & Söderströms 2019

TEMA

SCORSESE OCH STÅLMANNEN

Att Martin Scorsese inte gillar de moderna superhjältefilmernas estetik är knappast något att bli upprörd över. Däremot kan man med viss oro betrakta hur en liten klick megabolag i dag kör som ångvältar över Hollywood med ett utbud där det mesta liknar uppföljare till kopior av något vi redan sett, skriver Janne Wass

TEXT JANNE WASS

Superhjältefilmer är inte film, sa häromledes legendregissören **Martin Scorsese**, och jämförde specialeffektsspektakel som den populära *Avengers*-serien med nöjesparker, snarare än det som på engelska kallas för "cinema". Hans uttalande backades nyligen upp av en annan av Scorseses samtida regissörer, **Francis Ford Coppola**.

Båda filmskaparna härstammar från den grupp av regissörer som som framträdde under 60- och 70-talen och revolutionerade Hollywood med en form av hårdkokt diskbänksrealism och som i sin filmestetik strävade till att återskapa och dissekera ett Amerika skapat för filmduken av **Howard Hawks** och **John Ford**. Att de har har svårt att uppskatta en ny filmestetik som hämtar sin inspiration från videospel, 80-talsactionfilmer, musikvideor, serietidningar och animerad film är föga uppseendeväckande.

Å andra sidan kan man inte förneka att det ligger något i kritiken mot den ångvält som varit superhjelteindustrin under det gångna decenniet. Scorsese kritiserar framför allt sättet på vilket blockbusterspektaklen i allt högre grad trängt ut andra filmer ur ljuskäglan. Han oroar sig för att överutbudet på visuella effekt-fester "skapar en ny sorts publik som tror att det är *det* som är film".

DET BANALAS TJUSNING

Personligen har jag alltid varit förtjust i filmer som kan räknas som "superhjeltefilmer", från **Richard Donners** första *Superman* till **Christopher Nolans** *Dark Knight*-trilogi. Däremot har jag haft svårt att bli upphetsad av den n:te installationen i *X-Men* eller *Avengers*-serierna. Det

finns olika orsaker till det här, men den mest överhängande är känslan av att det här inte är filmer som fått grönt ljus för att de berättar en intressant historia, utan för att de är ofelbara kassamagneter. De är, med Scorseses ord, nöjesparker.

Problemet är att trots det expansiva universum av karaktärer och hela det djup av historier som Marvel och övriga studior har att dra inspiration från, har de målat in sig i ett hörn, då varje ny film ska vara en ännu mer hisnande berg-och-dalbana än den förra. Ur ett dramaturgiskt perspektiv blir problemet att då allt står på spel, står inget på spel. Det går som publik inte att förhålla sig till ett scenario där en armé av superhjältar med obegränsade superkrafter kämpar mot en armé av superskurkar med obegränsade superkrafter om universums existens. Så i stället skapar manusförfattarna ofta klichémässiga minidramer som snarast kommer ur såpopperans värld, för att få tittaren att bry sig om karaktärerna medan de visuella fyrverkerierna pangar på.

Underhållning behöver visserligen inte vara *konst*. I det banala hittar vi något allmänmänskligt, och dessa ofta enkelspåriga dramer om kärlek och hat, romans och förlust, tillit och svek, tvivel och självinsikt, erbjuder oss en spegel för att se oss själva i. Och genom att denna banalitet i filmens värld upphöjs till att bli tråden som själva universums framtid hänger på, finner vi mening också i våra egna vardagliga sorger och problem.

Superhjeltefilmerna för också vidare den episka traditionen (även den ofta banal). I en tid då så mycket i vår värld snurrar kring individen då sociala medier uppmanar oss att berätta "vad vi tänker på just nu"

medan vi plåtar vårt morgonmål, får *Avengers* och *X-Men* oss att lyfta huvudet mot filmduken och ta del av de tidlösa mytologierna och arketyperna. Alla generationer gör sina egna varianter av myterna – men det uppstår åtminstone hos mig en gnagande känsla av att Marvel och dess ägare Disney nu börjat återuppvärma en och samma variant mer av ekonomiska än av konstnärliga skäl. Och i princip vore det inget problem om filmbranschen fungerade enligt en sund konkurrensprincip. Faran just nu – som Scorsese är dålig på att formulera – är att en allt mindre klick av aktörer kontrollerar vad vi ser – både på bio och online.

MARVEL ANNO 1902

Det är kanske på sin plats med en historisk tillbakablick för att sätta superhjeltefilmens dominans i perspektiv. För några år sedan blev Martin Scorsese Oscars-omhuldad tack vare sitt kärleksfulla porträtt av filmpionjären **Georges Méliès** i filmen *Hugo*. Méliès var den franska scen-trollkarlen som i slutet av 1800-talet upptäckte de möjligheter som trickfilmen erbjöd att slå publiken med häpnad. Han ledde den franska filmens världserövring; en erövring som var så total att under filmens första år var upp till 70 procent av alla filmer som visades i USA franska. Mest känd är Méliès 12 minuter långa film *Le Voyage dans la Lune* (En resa till månen) från 1902, som spelar en central roll i Scorseses *Hugo*.

Trots att Scorsese uppenbarligen inte ser parallellerna hade Méliès filmer, precis som dagens superhjelteullar, fokus på specialeffekter och underhållning på bekostnad av det mänskliga dramat. Man kan också lyfta fram det som

Alla generationer gör sina egna varianter av myterna – men det uppstår åtminstone hos mig en gnagande känsla av att Marvel och dess ägare Disney nu börjat återuppvärma en och samma variant mer av ekonomiska än av konstnärliga skäl. Och i princip vore det inget problem om filmbranschen fungerade enligt en sund konkurrensprincip. Faran just nu – som Scorsese är dålig på att formulera – är att en allt mindre klick av aktörer kontrollerar vad vi ser – både på bio och online.

Vi ser också ett Hollywood där en allt större andel av underhållningsfilmen håller på att koncentreras hos Disney, som i dag äger såväl Marvel och Lucasfilm som 20th Century Fox, samt hos aktörer som Netflix och Amazon. Situationen i dag liknar den som rådde i mitten av förra seklet före det så kallade studiosystemet i Hollywood bröts upp.

kunde kallas "Méliès-effekten" under 1900-talets första årtionde. Méliès filmstudio Star-Film var nämligen varken mer eller mindre än sin tids Marvel. *Le Voyage dans la Lune* var utan motstycke den populäraste filmen världen över 1902, och både hans egen och rivaliserande studior började snabbt kränga ut en uppsjö av snarlika produkter. Méliès stil att kombinera trickfilm med teater-effekter, påkostade, fantasifulla kulisser och dans- och akrobattrupper i sina äventyrsfilmer med månra-ketter, jorden-runt-resor, drakar, demoner och monster blev en modefluga. Man kunde, om man så ville, kalla hans filmer för hisnande berg-och-dalbanor.

LJUDEFFEKTER

Vill man leta efter andra tillfällen då mer eller mindre meningslös underhållning fullständigt invaderat Hollywood kan man ta som exempel de första åren efter ljudfilmens intrång. 1929–1930 dominerades filmhimlen av produktioner med titlar som *Sunny Side Up*, *Broadway Melody* och *The Movietone Follies of 1930*. De var ofta renons på egentlig handling, och fylldes av mer eller mindre lössryckta sång- och dansnummer samt verbal slapstick av vaudevilleartister – allt för att tjusa publiken med sin tids stora specialeffekt, ljudet.

Och vad hände med Méliès? Hans sista film *À la conquête du pôle* (Erövringen av [Nord]polen) från 1912 blev en flopp och han pensionerade sig utfattig och bortglömd som 51-åring. Hans olycka orsakades av en rad orsaker, men främst av allt var Méliès problem att publiken hade tröttnat på hans teatraliska specialeffektsfilmer och krävde mer drama och realism efter 15 år av effektfilmens tjusning. På samma sätt som många i dag tröttnat på Marvels formpressade superhjaltefilmer. Skillnaden är den att Marvel fortfarande säljer.

OLIGOPOL I HOLLYWOOD

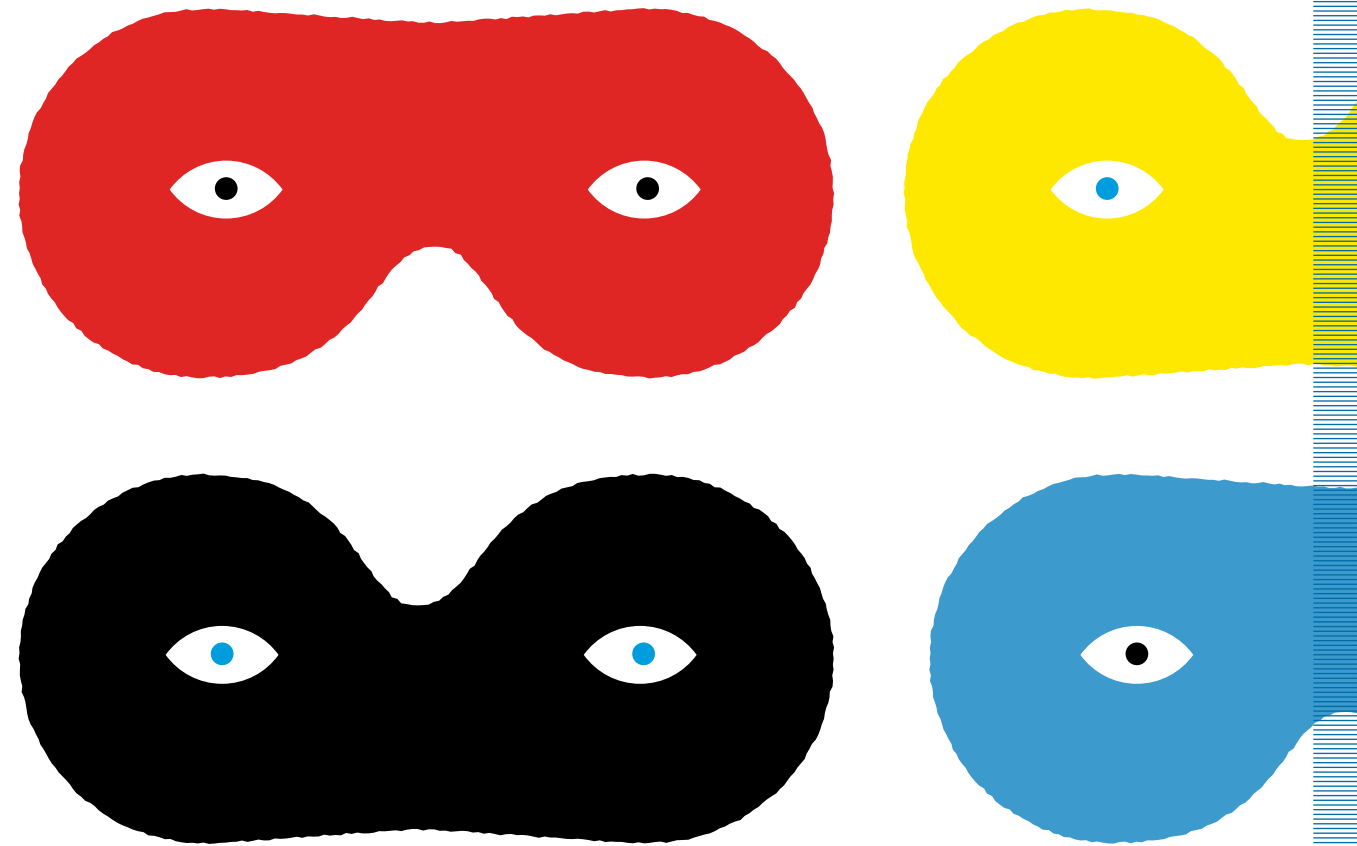
Scorseses farhåga om att kidsen inte längre förstår vad "film" är för något då de bara tittar på superhjalte-rullar är ur ett historiskt perspektiv alltså obefogad. Det kommer alltid att finnas de som dras till den ytligare underhållningen. Och så finns det många som uppskattar både ytligare och djupare film. Dessutom har det aldrig varit lättare än i dag för dem som är ens det minsta intresserade av film och filmhistoria att ta till sig den oändliga filmskatten på nätet.

Den diskussion som jag tror att filmskapare som Scorsese försöker

öppna för genom att klumpigt angripa superhjaltefilmerna är diskussionen om kommodifieringen av filmbranschen. Kioskvältafilterna som görs blir allt dyrare, och studiorna tycks vara allt mindre intresserade av att skapa originella filmer än av att mjölka ut alla pengar som finns ur framgångsrika serier. Efter-som bara en viss mängd filmer rymms på biograferna åt gången leder det otvivelaktigt till att mångfalden i utbudet minskar om alla stora studior i årtal fyller salongerna med specialeffektsspektakel skapade i samma form.

Vi ser också ett Hollywood där en allt större andel av underhållningsfilmen håller på att koncentreras hos Disney, som i dag äger såväl Marvel och Lucasfilm som 20th Century Fox, samt hos aktörer som Netflix och Amazon. Situationen i dag liknar den som rådde i mitten av förra seklet före det så kallade studiosystemet i Hollywood bröts upp: Filmstudiorna hade då kontroll över såväl produktion och distribution som visning av filmerna, vilket ledde till en oligopol-marknad som förvrängde konkurrenssituationen. Då allt fler filmproducenter i dag äger egna digitala distributionskanaler, och distributionskanalerna i allt högre grad blir sina egna innehållsproducenter, är vi tillbaka i en snarlik situation. I längden riskerar det att ytterligare minska mångfalden i filmutbudet och förstärka rundgången av idéer och teman.

Denna diskussion är viktig och central för både filmskapare och publik, och det skulle vara välkommet om tungviktare som Scorsese och Coppola skulle ta tag i den på allvar, i stället för att gubbnälla om att dagens ungdom gillar fel sorts filmer. **N**

FRÅN BATMAN TILL BUSH OCH TRUMP OM SUPERHJÄLTEFILMERNAS ETIK OCH ESTETIK

TEXT SVEN-ERIK KLINKMANN

Det finns, skriver **Janne Wass** i en essä på föregående uppslag, goda skäl till att kritisera den korvstoppling som Hollywood sysslar med då den kränger ut spe-

cialeffektsspektakel efter spektakel. Jag tror att debatten om superhjaltefilmerna är viktig av flera orsaker. Dels handlar det om en genre som i dag är omåttligt populär. Dels har genrens historia, vilket Wass också är inne

TEMA

Vad som är iögonenfallande med *The Dark Knight* är att filmen visar tre olika manlighetsmodeller: superhjälten, antihjälten och skurken. Och samtidigt är gränserna mellan de tre modellerna inte speciellt tydliga.

på, väldigt mycket att lära oss vad gäller närheten mellan former som just filmberättande, serietidningar och visualiseringar av starka effekter, populära ikoner, berättelser med ikonisk slagkraft. Filmen och seriemagasinet som konstformer delar en historia, de tillhör båda den teknologiska period som innebär ett genombrott på en rad olika besläktade områden: uppfinningen av glödlampan, filmstripen, serieformatet, flyget; faktorer som skulle revolutionera vår värld, på gott och ont.

För att få ett tydligare perspektiv på vad det är som gör just superhjältefilmerna så viktiga i dag analyserar jag en av de filmer som jag uppfattar som grundläggande för den ”nya vågen” av superhjältefilmer, **Christopher Nolans** *The Dark Knight* från 2008, en film som utgör den mellersta i regissörens Batmantrilogi. Den föregick av *Batman Begins* (2005) och följdes av *The Dark Knight Rises* (2012).

VARUFETISCHISMEN

Det faktum att superhjälten Batman i samband med distributionen av *The Dark Knight* kunde uppträda som en medialiserad figur inom matvarusektorn, närmare bestämt som figur på en läskedrycksetikett, kan ses som en följd av den varufetischism som är en del av Batman-superhjältefenomenet. Fetischismen bidrar till att göra Batman-figuren allstädes närvarande.

Därmed finns superhjälten överallt inom mediafältet. Det handlar om ett område, som för att citera författaren **Georges Perec**, är så vardagligt och banalt att det inte ens leder till något som kunde kallas ett personligt minne. Tvärtom gäller det ett område som ”alla” som är jämnåriga tycks ha upplevt, som de är en del

av och som de ofta förlorat eller glömt bort. I sin bok *Je me suviens* har Perec gjort detta de ”banala minnnenas” område till ett objekt för erinran, där allt möjligt kan erinras via minnesarbete: någonting som man lärt sig i skolan, ett namn på en världsmästare, en slogan, ett klädesplagg eller ett sätt att föra sig på, eller någonting ännu obetydligare, banalt, som på ett mirakulöst sätt lyfts fram och blir återfunnet. Och, tillägger Perec, under några sekunder frammanas aningen av en längtan tillbaka ...

Superhjälten Batman tillhör som ikon detta vardagliga, banala inflytelsefält. Han är en superhjärte också i det avseendet att han rör sig fritt mellan olika medier. Det går att sätta honom på etiketten till en läskedrycksflaska i en supermarket. Han har ett försäljningsvärde. Men framför allt har han en förmåga att överskrida gränser.

MANLIGHETSMODELLERNA

Vad som är iögonenfallande med *The Dark Knight* är att filmen visar tre olika manlighetsmodeller: superhjälten, antihjälten och skurken. Och samtidigt är gränserna mellan de tre modellerna inte speciellt tydliga. Batman, Harvey Dent/Two Face samt The Joker kan ses som olika variationer på ett hjälte-skurkkontinuum som är en del i ett mer omfattande symboliskt och emotionellt landskap som vi kan leva oss in i och där vi kan finna identifikationspunkter.

Det dominerande temat i filmen utgörs av superhjälten som en frälsare för den västerländska civilisationen (i filmen lika med Gotham City). Temat är vanligt inom den här speciella serieboksgenren. I *Batman Begins* har en superhjärte som uppfanns under mellankrigstidsperioden placerats in i ett modernt el-

I *The Dark Knight* kommer hjältens, antihjältens och skurkens grovt tillyxade comic book-etik och -estetik att kollidera med en mer intrikat filosofisk och existentiell diskussion om tillståndet i väst, betraktat i skenet av terrorism, Rysslands och Kinas ökande makt samt energikrisen och den ekologiska krisen.

ler postmodernt urbant landskap. De tecknade figurer som skapades på 1930-talet, under perioden mellan den stora depressionen och andra världskriget, som Stålmannen och Batman, blev snabbt mycket populära bland ungdomen under **Roosevelt**-eran. Efter Pearl Harbour och under andra världskriget kom de här figurerna att allt tydligare ingå i en kamp mot nazism, fascism och kommunism.

När man analyserar de här figurerna kan man notera att det existerar vissa överensstämmelser mellan figurerna och de rörelser som de kämpar emot. Det gäller speciellt tron på en stark hjälte, ledare, samt användningen av våld som en lösning på komplicerade samhälleliga problem och konflikter. I *The Dark Knight* kommer hjältens, antihjältens och skurkens grovt tillyxade *comic book*-etik och -estetik att kollidera med en mer intrikat filosofisk och existentiell diskussion om tillståndet i väst, betraktat i skenet av terrorism, Rysslands och Kinas ökande makt samt energikrisen och den ekologiska krisen.

Tortyrscenerna i filmen kunde vara hämtade från någon terroristorganisations videoinspelningar. Ondskan personifierad, The Joker, spelad av **Heath Ledger**, är på samma gång ansiktslös, ironisk, flyende, en man utan egenskaper, och han kan uppfattas både som en självbild av det senmoderna/postmoderna väst eller av dess ”ironiska” fiender. Våldet i filmen är sällsynt grovt inom ramen för vad som tidigare presenterats i Hollywoodfilmer som bygger på ett serieboksmaterial.

Filmens kritiska punkt – dess inre narratologiska motor, kring vilken handlingen utspelas – representeras av vardagshjälten, allmänåklagaren Harvey Dent och dennes transfor-

mation till figuren Two-Face. Precis som The Joker är Harvey Dent/Two Face missbildad till följd av motstridiga tendenser både i samhället och i hans egen kropp (ansikte). När Dents person övergår i vansinnet avsäger han sig samtidigt allt ansvarstagande för händelserna och överför det därmed på Batman/Bruce Wayne som, precis som en Kristusfigur, får ta emot och bära Dents och andras synder. Man kan notera att Jokerfiguren numera getts status som självständig bärare av en superhjätefilm (*Joker*, 2019), eller borde man hellre säga superskurkfilm?

VERTIGO OCH PANORAMA

Estetiskt kan man betrakta *The Dark Knight* som ett slags sammanfattning av den amerikanska multimediala *box-office*-inriktade filmunderhållningen. Den kanske viktigaste utgångspunkten för den melodramatiska estetik finns i den estetiska ”revolution” som kan sammankopplas med regissören **Steven Spielberg**. Här ingår bland annat överdrivna ljudvärldar (speciellt djupa, penetrerade basgångar) samt ett motsvarande storvulet visuellt berättargrepp. Allt detta har Nolan tagit till sig och lärt sig av. De cinematografiska grundformer som är centrala i Nolans Batmanfilm är framför allt vertigo (höjdskräck, rädslan för att falla) samt panoramat (översikt bilderna av urbana landskap) kryddade med massiva effekter på soundtracket.

Skyskrapescenerna är en uppvisning i sublima effekter. Nattens riddare glider, faller och räddar fallande människor (minnesbilder av fallande människor i samband med 11 september-katastrofen är troligen en viktig undermedveten referens). Filmen kan betraktas

Att superhjul-tefilmerna under de snart tre år som Donald Trump varit president tycks gå mot en ny vår är inte svårt att se, speciellt inte eftersom Trump själv också verkar se sig som en inkarnation av Batman.

som en kollektiv dröm med väst i fritt fall där den noble riddaren, Bruce Wayne/Batman, i sista stund räddar oss. Man kan hävda att ett apokalyptiskt drag i den judiskt-kristna berättelsen om synd och försoning här getts ett high tech-vertigo-inriktat drag som visuellt är mycket starkt.

På ett filosofiskt plan påminner kanske *The Dark Knight* ändå mest om **David Cronenbergs** två meditationer från 2000-talet över västs ambivalenta förhållande till våld och till beskrivningar av våld i media, i *A History of Violence* och *Eastern Promises*. Framför allt är filmerna besläktade genom sin beskrivning av sina tudelade hjältar och antihjältar. Man kan tala om en antihjälte eller skurk med psykotiska och narcissistiska drag. Det gäller både **Viggo Mortensens** ”dubbelkaraktär” i *A History of Violence* (både mördarmaskin och folkhjälte) och hans tvetydige antihjälte i *Eastern Promises*. Inte minst den mordiske antihjälten/skurken Anton Chigurh, spelad av **Javier Bardem** i bröderna **Coens** *No Country For Old Men*, baserad på **Cormac McCarthys** roman med samma namn, framstår som djupt problematisk ur ett etiskt perspektiv. En person som helt uttryckslost singlar slant om andra människors rätt att leva och som kallblodigt mördar människor förverkligar en onskans metafysik. I en sekulariserad värld utgör, skriver litteraturvetaren **Francisco Orlando**, onskan det övernaturligas svagaste form, det övernaturliga gestaltas som ett slags hån eller parodi.

DET POLITISKA

Via den djupa personlighetssplittring som utmärker karaktärerna både *A History of Violence* och *The Dark Knight* visar de här filmerna upp ett register som pekar i riktning mot den poli-

tiska och administrativa makten, i detta fall Vita huset. Kritiken gäller mer eller mindre explicit **George W. Bushs** administration och speciellt kriget mot terrorismen, där en fortsättning tycks utgöras av en kamp mot allt som är okänt och hotfullt.

Att superhjul-tefilmerna under de snart tre år som **Donald Trump** varit president tycks gå mot en ny vår är inte svårt att se, speciellt inte eftersom Trump själv också verkar se sig som en inkarnation av Batman. I sitt installations-tal i januari 2017 använde han en formulering som ordagrant gick tillbaks till den revolutionäre figuren Bane (magnifikt spelad av **Tom Hardy**) i *The Dark Knight Rises*. Men frågan är om Trump inte lika mycket liknar Batmans nemesi, Joker.

Den problematik superhjul-tefilmerna framför allt aktualiserar är kanske ändå den mellan verklighet och fantasi, mellan film och skådespel, mellan realism och fantasteri/specialeffekter, liksom mellan skådespelaren som aktör, celebritet och superhjälte. En film som trots att den fick fyra Oscars nog försöker men ändå inte riktigt lyckas öppna upp de här inre motsägelserna inom de genrer som aktualiseras och därmed hela filmmediet är **Alejandro González Iñárritus** *Birdman* från 2014. Filmen befinner sig i ett märkligt ambivalent utrymme där (filmad) klassisk realistisk teater möter superhjul-tefantasier, jazzimprovisation och regissörens svulstiga filmestetik, och där ensamma, åldrande män och unga desorienterade kvinnor står i fokus intrigmässigt. Till sist blir det publikens – och kritikernas – längtan efter blod som på ett märkligt sätt utgör den grundbult som binder samman hela detta konst- och fantasiuniversum i Iñárritus *take* på de här genrerna och genreförväntningarna. ■

K O L U M N

”Gallerierna är stängda på söndagar”

Kom ihåg att gallerierna är stängda på söndagar”. Så sa chefen på min nya arbetsplats i samma veva som hon frågade mig vad jag skulle göra under mitt första veckoslut i New York. Detta paradoxala ställe som på samma gång är hjärtat för både konsten och kapitalismen. De kommersiella gallerierna håller stängt under veckosluten för då gör man inte affärer. Kapitalet går före konstupplevelsen.

Problemet är dock större än att ivriga konstvetare som jag själv måste hitta på något annat att göra under söndagarna i den här staden, som har allting under solen. Gentrifieringen och de medföljande hyrorna, lika höga som skyskraporna, har gjort att stadens kämpande konstnärer drivs allt längre från centrum där de rika konstköparna finns. Att gallerierna håller stängt under söndagarna visar tydligt att i dagens värld har konsten endast ett viktigt värde, nämligen det ekonomiska. Det kulturella kapitalet betalar varken galleriernas hyror eller konstnärernas arvoden.

Det kortsiktiga tankesättet som kännetecknar USA är tydligt. ”USA sprintar medan Kina springer maraton” lyder en rubrik om handelskriget världsmakterna emellan. Tyvärr finns det inget Kina när det kommer till konsten. Istället finns det fattiga

konststuderande som jag, (även om jag knappast har råd att kalla mig för det med Svenska Kulturfondens stipendium och FPAs studie-stöd i bakfickan – man börjar tydligen bry sig om världens orättvisor när man är privilegierad) som gärna hade gått på utställningar under sina lediga söndagar. I en ideologisk värld kunde jag vara en framtida potentiell köpare av ett verk av en konstnär som jag förälskat mig i under ett just sådant besök, men för detta nöje är dörrarna stängda.

Jag förundras över hur jag förväntade mig någonting annat i en stad där man betalar 5 dollar för en cappuccino och 25 dollar i inträde till the Metropolitan Museum of Art utan att blinka. Ader-ton till tjugo procent dricks på det och *have a nice day!* Lyckligtvis kostar rödvinet bara sex dollar och det finns än så länge organisationer som vill förhindra det oundvikliga genom att stöda konstnärsresidens och upprätthålla icke-vinstdrivande gallerier. Och det finns gallerier på andra sidan broarna som håller öppet under söndagarna, i vissa fall enbart under veckosluten. När dessa inte längre finns, och när konstskaparna inte längre har tillgång till staden som inspirationskälla för konsten, kommer gallerierna som tagit över deras atelier också att tömmas på konst. Vad ska då hänga på överklassens vita väggar?

Gentrifieringen och de medföljande hyrorna, lika höga som skyskraporna, har gjort att stadens kämpande konstnärer drivs allt längre från centrum där de rika konstköparna finns.

Sofia Simelius är konstvetare

Helsingfors olidliga lätthet

Visst har konsten ett underhållningsvärde, och visst får den vara lättillgänglig, öppen och rentav populär. Inte är jag så sur och vrång att jag förnekar människor en glad stund på museet. Så ska det vara, också. Men konstinstitutionen måste vara något mer.

På Helsingfors konsthall visas den schweiziske konstnären **Ugo Rondinone**. Han är en konstnär som jag tyckt mycket om sedan jag första gången såg hans typiska passiva clowner som stora väggprojektioner på São Paulobiennalen 1996. Därefter har jag följt hans utställningar. Det är ett stort och komplext konstnärskap, många av hans verk är

bokstavligen blytung (de är gjorda av bly), andra visuellt tunga och allt annat än muntra. När hans konstnärskap presenteras för finsk publik blir det dock med en stor och massiv men jämförelsevis ensidig installation, *everyone gets lighter*, där hans skulpturer av vilande clowner fyller konsthallens alla rum. Den som sett Rondinones konst förr vet att konstnärskapet är brett. För Helsingforspubliken blir det en behaglig och lättsam upplevelse, men de mörka kanterna och nyanserna uteblir.

Samtidigt visar Kiasma islänningen **Ragnar Kjartansson**s stora flerskärmsinstallation *The Visitors* (2012) i hela sitt översta våningsplan. Ett antal vänner samlas på en gammal herr-

gård utanför New York, var och en spelar i varsitt rum ett instrument; konstnären själv spelar gitarr i ett badkar. Långsamt sätter de igång, de hör varandra genom hörlurar och var och en visas på sin egen videoskärm och med egna ljudkanaler. Det tar sin tid, de spelar en enkel pop-ballad med en upprepad kort refrängtext. De jammar länge, mer än en timme noga bestämt. Alla myser, publiken med.

Typiskt nog är dessa verk introduktioner av konstnärskap för en finsk publik. Gemensamt med många andra internationella konstnärskap som presenteras i Helsingfors är utställningarnas lätthet och tillgänglighet. Jo, så här kan konst också vara, och det gäller även

Gilbert & George tidigare på HAM, **Yayoi Kusama** på samma museum, eller **Grayson Perry** häromåret på Kiasma. Även krävande och komplicerade konstnärskap presenteras genom en lättillgänglig aspekt. Aldrig överblick, aldrig komplikationer. Det är inte de enskilda konstnärerna det är fel på. Felet är institutionernas rädsla för allvar, för tyngd, för det som är svårt och krävande. Det är som om vi satt fast i ett evigt mysgigt småleende. Det är Helsingfors olidliga lätthet, för att travestera en välkänd boktitel av **Milan Kundera**.

Det finns strukturella skäl till att svaret för att introducera internationell samtidskonst i all sin bredd faller extra tungt på institutionerna. Finland

har jämfört med bland andra de övriga nordiska länderna ett annorlunda finansieringssystem för utställningar utanför konstinstitutionerna. Stöd går sällan direkt till de icke-kommersiella gallerierna, utan finansieringen förmedlas generellt genom (de finländska) konstnärerna som ställer ut. Det gör det nästan omöjligt för icke-kommersiella gallerier och konstnärdrivna art space att visa annat än finsk konst. Den konst som kommer utifrån går huvudsakligen genom de offentliga institutionerna, ganska sällan genom de kommersiella gallerierna och oregelbundet genom fristående icke-kommersiella gallerier.

Med sina påkostade satsningar visar institutionerna att de mycket väl

kan ta hit ny konst. Men det får inte ta stopp vid popballaderna, utan vi har rätt också till det experimentella, svåra och krävande. I Helsingfors är institutionerna som de där föräldrarna som ständigt matar sina barn med snask, och sedan undrar varför de inte vill äta sin middag.

TEXT **PONTUS KYANDER**
FOTO **ANGEL GIL**,
ELISABET DAVIDS

Ugo Rondinone: everyone gets lighter. Helsingfors konsthall till 17.11.2019. Ragnar Kjartansson: The Visitors. Kiasma till 2.2.2020.

Vem bryr sig om sanningen?

Det påstås att vi lever i det postfaktiska samhället, där ingen längre bryr sig om sanningen. Och vi upplever faktiskt ett slags respektabilitetens kris. Bland annat utvecklingen av sociala medier, som diverse nya aktörer kan manipulera bortom den etablerade maktens kontroll, har undergrävt auktoriteten hos institutioner som vetenskapen och tidigare dominerande medier. Men respekt för auktoriteter är inte det samma som sanningskärlek, och dagens förvirrade situation föregicks inte av en tid då den offentliga debatten besjälades av uppriktig sanningssträvan. Någon sådan tid har aldrig funnits.

Man föreställer sig gärna att vissa människor (man själv naturligtvis inkluderad) bryr sig om sanningen och respekterar fakta, medan andra (kanske med Trump som galjonsfigur) ljuger utan dubier eller inte ens kan skilja sanning från lögn. Men ingen människa har lätt med sanningen, ingen älskar och söker den obe-

tingat. Att tala sanning är nämligen lika svårt som att vara sann, alltså att vara orädd, rättvis, rak, öppen, kärleksfull. Så länge man inte är sann måste man också ljuga, för sig själv och för andra, för man står inte ut med att utan undanflykter tillstå sitt kallsinne, sin feghet och litenhet. Eller man kan eventuellt erkänna också det, bara man får hålla sin uselhet för sig själv, i självömkans och självföraktets ensamhet. Det outhärdliga är att vidkännas vad man gjort den andra; inte till exempel att erkänna sin feghet, utan att se den i ögonen man i sin feghet slängt åt hundarna.

Våra svårigheter med sanningen visar sig också i oviljan att erkänna det delade ansvar vi som medborgare har för orättvisorna kollektivet begår och för de destruktiva sidorna i dess livsform. Ett exempel: också respektabla medier som är noga med att faktachecka sina nyheter framställer fattigdomen och demokratibristen i fattiga länder som en tragisk omständighet som består, trots att vi gör vårt bästa för att hjälpa dem lösa sina problem. Det lämnas osagt att vårt bistånd är mycket mindre än penningssummorna som via våra skatteparadis strömmar ut ur den fattiga världen till våra ekonomier, att diktaturerna köper vapnen och övervakningsteknologin av våra bolag, eller att så kallade frihandelsavtal påtvingar fattigare länder en reglering av handeln som gynnar våra storföretag. Det här är inte fakta man direkt ljuger om; för respektabla journalister är det en hederssak att undvika sån oärlighet. Oärligheten består istället i att obekväma fakta vanligen inte nämns, och om de undantagsvis lyfts fram i specialreportage påverkar det ändå inte ramberättelsen som dominerar nyhetsflödet. Att situationen framställs i ett för oss smickrande och lugnande ljus beror inte på en medveten konspiration. Det sker liksom av sig självt, för att alla inblandande – mediehusens ägare, journalisterna och ”nyhetskonsumenterna” – har samma svårighet med sanningen, samma intresse

Joel Backström
är filosof

Vänsterfolk har svårare att acceptera fakta som pekar på att allt ont i världen kanske inte är nyliberalismens fel. Utgångspunkten är att fattiga länder, och de förtryckta och förfördelade överlag, är väsentligen oskyldiga till sin situation.

av att inte se situationen som den är, och därför spontant väljer att i rätt ögonblick titta bort eller fokusera på oväsentligheter, till exempel på att en protest slutade i våldsamheter hellre än på vad protesten gällde.

Läsare av den här kolumnen, som väl mestadels är vänsterfolk, har säkert lätt att acceptera exemplet fattiga länder och rika. För oss är det en hederssak att veta och upplysa andra om hur orättvis och våldsbenägen den nyliberala världsordningen är. Vi ser därför utan problem logiken som exemplet illustrerar – vilket samtidigt gör exemplet helt missvisande. För det gällde att få syn på hur svår sanningen kan vara, men här ser vi bara, alltför lätt, hur svår den är för andra, de som investerat sin självrespekt i en annan världsåskådning. Vänsterfolk har svårare att acceptera fakta som pekar på att allt ont i världen kanske inte är nyliberalismens fel. Utgångspunkten är att fattiga länder, och de förtryckta och förfördelade överlag, är väsentligen oskyldiga till sin situation. Allt är de kapitalistiska, rasistiska och sexistiska strukturernas fel. Man fokuserar instinktivt på fakta som tycks stöda,

och bortser från fakta som tycks ifrågasätta antagandet, eftersom vänsterns fariseiska självförståelse är att vi är det goda folkets goda försvarare mot det onda systemets förtryckande strukturer. Vänstern har ofta svårt att erkänna att ”folket” verkligen kan vara rasister, till exempel; de är bara förledda av falska profeter, vilkas rasistiska budskap har en grogrund för att nyliberalismen skapar så mycket ekonomisk osäkerhet och utslagning. Om bara välfärdsstaten återupprättades skulle rasismen försvinna. (Rasistiska nationalister menar på motsvarande sätt att folket, de folk de fariseiskt menar sig försvara, är gott, och bara har förletts att omfatta mångkulturalismens styggelse av vänsterns falska profeter.)

Att ekonomisk osäkerhet och utslagning föder rasism är förvisso sant; när människor känner sig rädda, besvikna och misslyckade är en vanlig reaktion att söka syndabockar. Men det är vi människor själva som reagerar så futtigt och destruktivt, inga strukturer som tvingar oss till det. Föreställningen att allt blir bra bara vi ändrar strukturerna och reglerar allt bättre är lika idiotisk som marknadsfundamentalisternas tro att allt blir bra bara den statliga regleringen avskaffas. De motsatta politiska programmen bygger i själva verket på samma vägran att erkänna att grundproblemet är hur vi, enskilda människor, förhåller oss till varandra. Det skapas inte av samhällets regler, och kan därför inte lösas genom att ändra eller avskaffa dem, även om regleringen naturligtvis aktualiserar centrala makt- och rättvisefrågor. Vänstern och högern tenderar alltså att välja argument och selektivt fokusera på fakta som tycks stöda den egna och underminera den andra ståndpunkten. Men åsiktskonflikten döljer ett djupare, outtalat samförstånd om att undvika frågan om grundproblemets karaktär. Det är bland annat i såna här, för båda parter bekvämt låsta konstellationer, som våra svårigheter med sanningen visar sig.

Komedi om självmord?

Duncan MacMillans interaktiva monolog *Allt som är underbart* görs befriande ocoolt av Bror Österlund på ÅST.

En glad och avspänd **Bror Österlund** tar emot kvällens publik vid ingången till Studioscenen på Åbo Svenska Teater. Medan vi bänkar oss i det intima rummet delar han ut små lappar: plock ur en lista på saker som gör livet värt att leva, stommen i den pjäs vi strax skall få se. Med en nästan omärklig förändring i

kroppsspråket övergår han från välkomnande värd till skådespelare och börjar sin berättelse. Minns – och blir – en liten pojke vars mamma ”gjort något dumt”, som hans pappa uttrycker det. Pojken förstår att mamman är mycket ledsen, och för att trösta henne och kanske också sig själv börjar han skriva: 1. Glass. 2. Vattenkrig. 3. Få vara uppe efter läggdags och se på tv och så vidare, med barnets hela troskyldighet. Listan lyckas knappast göra den depressiva mamman lycklig, men den kommer att följa med honom länge. Den växer och börjar handla om allt mer komplexa saker

och hjälper honom kanske att behålla något av barnets öppenhet och förundran inför det han möter i livet.

PJÄSEN, det är **Duncan MacMillans** *Allt som är underbart*. En berättelse om suicidal depression som utvecklats till en monolog, interaktiv komedi. Nej, inget tryckfel! Liksom i många av MacMillans pjäser, var drivkraften bakom *Allt som är underbart* avsaknaden av ”lämpliga, intressanta och adekvata sätt” att tala om det aktuella ämnet. Utmaningen var att på ett ansvarsfullt sätt beakta komplexiteten i proble-

matiken utan att börja gräva i varför folk vill ta livet av sig. Pjäsen serverar ingen lösning, den söker sätt att tala om mental ohälsa, söker strategier för hur man kan komma vidare och vill avdramatisera dramat. Där behövs humor och tillit, därav blandningen mellan stand-up-komedi och trygg interaktiv teater. Interaktiviteten kom in med **Jonny Donahoe**, standup-komikern som med glädje tackade ja då han för några år sedan erbjöds rollen: att tala om mental ohälsa med ett leende känns fantastiskt, säger han. Det gör det så mycket lättare för folk att tala om saken, luckrar upp det stigma som omger den. Det visar också att det går att skratta åt, eller kanske snarare med, också det mörkaste i livet. Skrattet befriar, som vi vet.

Kanske just för att den behandlar någonting så svårt är pjäsen både livsbejakande, charmerande, hjärtknipande och rolig. Antagligen den mest icke-coola pjäsen någonsin, säger MacMillan i en intervju i *The Guardian* (23.9.2014). Med pjäsen vill han förmedla det totalt icke-coola budskapet ’du är inte ensam, du är inte konstig, du kommer att klara det; du måste bara härda ut’. Inte det minsta cool, nej. Men att *Allt som är underbart*, i all sin icke-coolhet, tagit världen med storm är väl ett tecken på att någonting väsentligt träffat helt rätt. Kanske just för det icke-coola, i en värld som ihärdigt signalerar att du borde vara so cool.

ÖSTERLUND strålar i den krävande rollen, stark och skör på samma gång. Total närvaro i de sjuttiofem minuter han är ensam på scenen med sin berättelse. Fast helt ensam är han inte. Här finns också musiken och publiken, som interagerar dels med lapparna som vi på anrop läser upp, dels genom att han ber oss om

hjälp med vissa rollfigurer och en del rekvisita. Det blir mycket skratt och tack vare Österlunds lyhördhet och intuition uppstår en fint fungerande interaktivitet i varm feel-goodatmosfär. Paradoxalt nog – vi är ju alla hela tiden medvetna om den tragedi orden och handlingarna undviker utan att kunna lämna den.

Berättelsen är gripande på många sätt, kantad av episoder med många olika känsloladdningar. Det är den lilla pojken och tystnaden som omger honom, det är den rebelliska sjuttonåringen som tagit reda på tsaker och ting och inte kan uppbåda barnets förlåtande attityd. Den unge mannen åker iväg för att studera och i ensamheten tvingas han definiera sig själv, en blyg en som kanske helst bara – som sin pappa – skulle lyssna på musik, men som ändå vågar bli kär och ta steget ut, säga ja till lyckan för att sedan titta sönder den. Naturligtvis förföljs han av rädslan att bli som sin mamma, men den skjuter han undan, såklart, liksom allt annat tråkigt. Men det undanskjutna försvinner ju inte, det glimtar fram emellanåt, i skuggor som drar över Österlunds väsen. Slutligen ljusnar världen omkring honom: lyckan återvänder och triumferande konstaterar han, i listans nästsista post, att uppdraget är slutfört. Den sista posten ska jag inte avslöja.

EMELLANÅT tappar han tron på listan, men får tillbaka den igen. I djup depression förloras förmågan att glädjas. Den förmågan har han kvar och det är det som räddar honom, tror jag. Depression, sägs det, förstår bara den som varit där. Mot den bakgrunden känns perspektivet i pjäsen än mer genialt – hos dem som berörs av suicidaliteten går pjäsen som katten kring den heta gröten, som

Österlund strålar i den krävande rollen, stark och skör på samma gång. Total närvaro i de sjuttiofem minuter han är ensam på scenen med sin berättelse.

egentligen inte är het gröt utan ett svart hål som förblir en otäck gåta.

Men livet liv runt omkring finns, och fast det kan vara både ärrat och skadat är det värt att leva. Och kan behöva påminnas om sitt värde.

TEXT **BIANCA GRÄSBECK**

FOTO **PETTE RISSANEN**

Allt som är underbart
Text: Duncan MacMillan
Översättning: Björn Lönner
I rollen: Bror Österlund
Regi: Anders Slotte
Bearbetning för finlandssvenska förhållanden: Anders Slotte & Bror Österlund
ÅST och på turné i Åboland under hösten 2019

Duvteatern jubilerar med klarsynt och medmänsklig saga

DuvTeatern och Svenska Teatern bjuder på ett musikaliskt njutbart spektakel som inte räds ställa de svåra frågorna om vad det är ätt vara människa.

Två flickor föds i ett alldeles vanligt kungarike, de blivande prinsessorna Estella och Aurora. Efter en rutinundersökning står det klart att den ena flickan, Estella, inte är alldeles "vanlig". Det här

skapar stor förvirring i kungariket, en sådan här situation har man aldrig stått inför tidigare.

DuvTeatern, som består av scenkonstnärer med olika funktionsvariationer, firar i år sitt 20-årsjubileum

med föreställningen *I det stora landskapet – en sagolik familjekrönika*.

Det är ett magiskt spektakel till föreställning vi får skåda på scenen. DuvTeatern har arbetat med manus och sångtexter genom att improvisera, fantisera och samtala. Föreställningen har sedan fått sin slutgiltiga form i samarbete med Svenska Teaterns skådespelare.

DE ANNORLUNDA FÖRPASSAS TILL REGELHEMMET

Efter det oväntade beskedet om prinsessans tillstånd fattas i allt hast ett beslut i kungariket om att prinsessan Estella (**Sophia Heikkilä**) vid åtta års ålder ska skickas bort.

Det är nämligen av största vikt att en prinsessa är helt "vanlig" för att allt ska kunna fortsätta som det alltid gjort i kungariket, poängterar förste presidentministern (**Niklas Åkerfelt**) och assistentministern (**Tanya Palmgren**) med hänvisning till lagboken. Det som är annorlunda vet man inte hur man ska hantera.

Estella skickas till "Regelhemmet", ett slags anstalt för dem som är ovanliga. Personalen på Regelhemmet har ont om tid och många regler som ter sig godtyckliga ska följas. Tankarna går osökt till den resurs- och tidsbrist som råder på många handikappborden i dag. Estella vantrivs och bestämmer sig för att fly.

Prinsessan Aurora (**Karolina Karanen**) är i sin tur fast besluten om att hon ska hitta sin kära syster. När hon tillsammans med kören sjunger "*Jag vill ha min syster tillbaka*" är det svårt att hålla tillbaka tårarna.

KÄNSLOR AV ATT INTE PASSA IN

Trots att det handlar om en rätt traditionell saga, går det inte att värja sig för att den speglar erfarenheter från det verkliga livet. Känslor av att

inte passa in, av att det som är annorlunda är något skamfyllt som det inte finns plats för i vårt normativa samhälle.

Före själva föreställningen och efter pausen samtalar DuvTeaterns **Yvonne Heins** och Svenska Teaterns **Mikael "Gusse" Andersson** med varandra inför publiken. Heins berättar på ett gripande sätt om hur ont det gör när folk på gatan stirrar på henne för att hon är annorlunda. Andersson berättar i sin tur om sin syster som blev döv i ung ålder och mot sin vilja tvingades byta till dövskola. Det är mäktigt och otroligt viktigt att sådana här upplevelser får plats på stora scenen.

VIKTIG MOTSTÅNDSHANDLING

Enligt funktionshinderforskaren **Niklas Altermark** finns det i dag ett allmänt förekommande narrativ kring intellektuell funktionsnedsättning som menar att "allt gått mot det bättre".

Samtidigt smickrar vi oss själva med stora ord om mänskliga rättigheter. Formuleringen av alternativa berättelser blir då en viktig motståndshandling, säger Altermark i en intervju i programbladet.

Det kan till exempel handla om att berätta om stigman och tvång. Den här typen av motstånd kan enligt Altermark också ses som en uppmaning till dem som inte själva tillhör en stigmatiserad grupp om att lyssna och låta bli att reducera människor till diagnoser eller schabloner. Altermark ser i DuvTeatern en konstnärlig verksamhet som vill stängas med samhällets föreställningar om vad intellektuell funktionsnedsättning är.

MUSIKEN BÅDE KRAFTFULL OCH SKÖR

Att föreställningen känns så magisk har också mycket att göra med mu-

siken. För den står kompositören **Markus Fagerudd**, som har hittat den precis rätta musikaliska formen för DuvTeaterns poetiska sångtexter. Skådespelaren **Martina Roos** klara och sköra sångröst är hjärtskärande vacker och skapar en perfekt symbios med Fagerudds kraftfulla kompositioner och DuvTeaterns lyrik.

Orkestern, som leds av **Emma Raunio**, består både av Wegelius Kammarstråkar och mer rockbetonade Resonaargroup. Det är ett fräscht drag att orkestern för en gångs skull är med på scen, istället för att sitta gömd i orkesterdiket.

EN FÖRESTÄLLNING DÄR ALLT KLAFFAR

Trots sin tunga tematik passar denna saga också för lite större barn. **Elias Simons**, **Krister Ekeboms** och **Christoffer Strandbergs** clowntrupp som hjälper Aurora i letandet efter systemen, väcker barnasinnen till liv med idel humoristiska upptåg. Till slut uppmuntras publiken "pel-lejönsa med sitt inre" och stämma upp i allsång.

Det är en sann njutning att beskåda en föreställning där allt klaffar. Den fyndiga kostymdesignen av **Anna Sinkkonen**, scenografin av **Erik Salvesen** och **Carl Knifs** koreografi förtjänar en stor eloge.

Regissören **Mikaela Hasán** har gjort ett fantastiskt jobb. Samspelet mellan DuvTeaterns och Svenska Teaterns skådespelare är varmt och självklart. Samtidigt framträder de enskilda skådespelarprestationerna på ett härligt sätt, till exempel **Irina von Martens** som Ugglan, **Ragnar Bengtström** som hovets barnmor-ska och **Roy Eriksson** i rollen som kung.

Föreställningen och alla dess beståndsdelar förmedlar en stark med-

Det är en sann njutning att beskåda en föreställning där allt klaffar.

mänsklighet och är samtidigt oerhört klarsynt. Det är viktigt att den här berättelsen berättas, det känner man in i minsta detalj.

TEXT LINN KARLSSON

FOTO CATA PORTIN

I det stora landskapet – en sagolik familjekrönika.
Regi: Mikaela Hasán. Dramaturgi: Mikaela Hasán, Sanna Huldén och arbetsgruppen. Musik: Markus Fagerudd. Kapellmästare: Emma Raunio. Koreografi: Carl Knif. Scenografi: Erik Salvesen. Kostym: Anna Sinkkonen. Mask: Leila Mäkynen. Ljud: Andreas Lönnquist. Ljus: Tom Kumlin. Video: Paula Lehtonen. På scenen: Yvonne Heins, Mikael Andersson, Irina von Martens, Martina Roos, Roy Eriksson, Karolina Karanen, Sophia Heikkilä, Niklas Åkerfelt, Tanya Palmgren, Ragnar Bengtström, Christoffer Strandberg, Carl Knif, Elias Simons, Krister Ekebon, Ida-Lotta Knuuttila, Pia Renes, Marina Haglund, Helena Laxén och Sara Sandén. Samarbete mellan Duvteatern, Svenska Teatern, Resonaargroup och Wegelius kammarstråkar. Premiär på Svenska Teatern 26.10. Föreställningen spelas sammanlagt 13 gånger fram till den 25 januari 2020.

I N F I N I T O

PREMIÄR 28.11
ÖVRIGA FÖRESTÄLLNINGAR
30.11. - 18.1.

*"Though into dust my body
will disintegrate,
my mind will
command the thunder"*

WWW.UNIVERSUM.FI

Bli Ny Tids nya teaterkritiker!

Ny Tid söker nya skribenter för att bevaka det professionella finlandssvenska (och i viss mån finskspråkiga) teater- och performancefältet på frilansbasis. I första hand letar vi efter en kritiker som kan bevaka teatern i Vasa och övriga Österbotten. Men vi stiftar också gärna bekantskap med skribenter i övriga delar av Svenskfinland.

Intresserad? Skicka en fritt formulerad presentation av dig själv, med eventuella provtexter, till redaktionssekreterare Lisa Gemmel på adressen material@nytid.fi

Avslut på en högupplöst sagovärld

Nu när den fjärde och avslutande romanen har utkommit i **Karin Erlandssons** barnfantasy-svit *Legenden om ögonstenen*, så är det bara att konstatera: Erlandsson är en mästertlig berättare. I och med steget till barnlitteraturen har denna sida i hennes författarskap ännu mer än tidigare blommat upp och kommit till sin rätt.

Projektet började med att Erlandsson vann Schildts & Söderströms manustävling för barnlitteratur. Bidraget blev romanen *Pärlfiskaren* (2017), där den skickliga pärlfiskaren Miranda tillsammans med sin protegé Syrsa letar efter den mytomspunna pärlan Ögonstenen, i hård konkurrens med den onda Iberis. Efter uppföljaren *Fågeltämjaren* (2018) har serien i hög utgivnings-takt fullbordats under 2019, först med *Bergsklättraren* och denna höst slutligen med *Segraren*.

I de två sista böckerna höjs de känslomässiga insatserna rejält, och äventyrlig spänning samsas med tung och välskriven sorgbearbetning. I *Bergsklättraren* finns många *Sagan om ringen*-aktiga inslag. Hjältarna tar sig upp för branta berg och in i smutsiga gruvor i syfte att förstöra den farliga pärlan, allt medan Miranda, likt Frodo, kämpar med sitt eget habegär. I *Segraren* för Erlandsson hjältarna till maktens pärlalléer i Drottningstaden, där de återigen möter antagonisten Iberis.

ERLANDSSON har skapat en högupplöst sagovärld som genom rikedomerna av väl valda detaljer blir levande och inbjudande för fantasin. I Drottningriket, där böckerna utspelar sig, finns det inte bara en egen flora och fauna full av märkvärdiga arter – piggsniglar, saftkål, smaragdkrona – utan också fyra utpräglade

regioner vars skiftande geografi i sin tur präglar sedvänjor och folklynne. De fantasieggande artnamnen, som Erlandssons son har hittat på, bidrar till att det inte bara är spännande utan också mysigt att vistas i denna sagovärld, där äventyren inramas av varm päronmust och violgröt toppad med hindbärssylt.

Redan från början ingår det också obehagliga och för genren ovanliga inslag, som stympade kroppsdelar till följd av arbetsolyckor. En av två saker som förenar Miranda och Syrsa är att båda har fått högerarmen avbiten av en roshaj. Det andra är att de har övergivits av sina pärljäger-föräldrar. Ögonstenens ägare får allt den längtar efter, men alla som ger sig ut för att leta efter pärlan blir besatta av letandet till den grad att de försummar allt annat, till och med sina egna barn. Den tydliga parallellen till beroende och missbruk förvaltas snyggt och känsligt, även när det kommer till de mest smärtsamma konsekvenserna.

NJUTNINGEN störs ibland av små stilistiska klumpigheter och av de återkommande resonemang där längtan behandlas som en konkret och entydig kraft. Ögonstenens band till själslivet är avgörande för intrigen: "Hon får allt hon längtar efter, men hon får det bara så länge hennes längtan inte krossar någon annans vilja." Men motivet ältas utan att fördjupas, och för det mesta låter pratet om längtan mest som platta väggord. Romanerna hade förmodligen klarat sig bra med mindre av denna metafysiska överbyggnad. Intrigerna och bilderna talar för sig själva.

FREDRIK ÖSTERBERG

Karin Erlandsson:
*Legenden om
ögonstenen:
Bergsklättraren
och Segraren*
Schildts &
Söderströms,
2019.

Busig poesi i stadsmiljö

Rassel Prassel Strössel av **Hanna Lundström** och **Maija Hurme** är den tredje poesiboken i *Rassel Prassel*-serien. Medan föregångarna har utforskat hemmets vardagligheter och skogspromenadens äventyr, är det denna gång dags för dikterna att ge sig ut på stan. Varken text eller bild följer någon särskild bokkaraktär – snarare är varje dikt en ögonblicksbild på en plats eller i en situation. Upplägget gör det enkelt att leva sig in i både dikterna och illustrationerna. Det känns faktiskt som att själv vara på plats.

Texterna är helt utifrån barnets perspektiv – lekfulla, galna, spralliga med roliga rim och stor igenkänningsfaktor. Bokens andra dikt, ”Vara grå”, är ett tydligt exempel på hur hela kroppen får vara med och upptäcka miljöerna. Det busiga och spännande med att göra något ”förbjudet” gestaltas av texten ”Istället”:

istället för äggvita vispar jag fisk
istället för socker rör jag ner disk

På liknande sätt kan saker också bli fel, även om det inte var meningen. Detta får ta sin plats i två olika texter. Denna aspekt är viktig, men texten ”Kraschastrof” kan upplevas lite skoningslös när den tappade serveringsbrickan lämnas helt utan uppföljning. Det hade varit fint att få plocka upp brickan och porslinsskärvorna tillsammans. Det kanske till och med finns någon

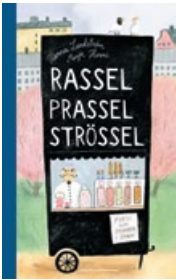
som skulle behöva tröstas efter fallet? Fördelen med att ingen städar upp är dock att bokens värld gör allting tillåtet – här kan var som helst hända, och det blir som det blir. I ett sådant format fungerar det utmärkt att versmåttet byts för varje strof. Den fria formen passar också med texternas rim, som inte alltid är helt spikraka. Bokens målgrupp är 3-6 år och denna poesibok är en mycket bra start för att lära känna språket och leka med orden. Även som förälder finns mycket humor och igenkänning, bland annat i den korta dikten ”Takeaway”.

Som tidigare nämnts finns stora möjligheter att förlora sig i Maija Hurmes finurliga illustrationer. Tillsammans med Lundströms texter bildas grafiska konstverk på nästan varje uppslag. Orden lyfter tillsammans med duvorna på torget, och följer med in vid varje tugga på kanelbullen. När det gäller bildspråket är det, utan övertydlighet, gjort så att de minsta barnen kan känna igen texturerna på drag från akvarellpenna och krita. Det finns ett värde i det.

Boken avslutas med hemkomst, kuddkrig och kanske den mysigaste kärleksdikt jag nånsin läst:

Du är skramlet i ett kök
Du är fnitter, spill och stök
Du är kalas en vanlig dag
Du är min fest, så tänker jag

LOUISE BUENAFE MISTÉN

Hanna
Lundström och
Maija Hurme:
Rassel Prassel
Strössel –
Poesi om
stunder i stan
Schildts &
Söderströms,
2019.

Lekens helande kraft

Henrika Anderssons fjärde bok om Nagu-nalle får vi följa med på spännande äventyr på det mest sterila av ställen. *Nagu-nalle och kastasdjuren* är en berättelse om ensamhet, uppfinningsrikedom och om att hitta vänner för livet.

Edi har råkat ut för en skidolycka och måste ligga på ett kallt, trist sjukhus med en sjörövarlapp över ögat. Nagu-nalle blir tryggheten för sin människovän och de andra barnen, bland läskiga termometrar och läkare. Han vakar, tröstar och lyssnar på var det bultar. Men han får inte samma kärlek tillbaka. Nagu-nalle slängs runt, blir ihoptejpad och nedtryckt under täcken. Det är inte lätt att vara ett gosedyr i en människovärld. Kanske är det lika svårt som det är för Edi att vara liten och inte få göra allt som storasyskonen får?

Nagu-nalle längtar hem, till glittrande hav och goda dofter. Han önskar att han kunde dela sina bekymmer med andra som förstår. När Edi har somnat går björnen på upptäcktsfärd genom korridorerna utan slut. Han glider fram över det nyblankade golvet och duckar för städerskans blick. Han får inte bli sedd för djur är förbjudna på sjukhuset. Till slut når han en hemlig plats där han hittar kastasdjuren. De är bortglömda mjukdjur, som ska skickas till tippen. Djuren är uppgivna inför sitt öde och Nagu-nalle måste rädda dem innan det är för sent. Ingen ska behöva slängas bort bara för att den är lite trasig.

Nagu-nalle försöker få med Edi på det viktiga uppdraget, men han visar noll intresse. Björnen måste ta saken i egna händer och det

blir riktigt farligt. Han blir instängd i maskiner, kastad i soporna och nersprejad med stinkande sörja. Allt för att rädda kastasdjuren, sätta månplåster på de tilltufsade kroppsdelarna. Men djuren blir inte bara hans patienter. De blir vänner för livet. Och när det är som mest på håret finns trots allt även Edi där och räddar dem alla.

Nagu-nalle och kastasdjuren är en fantasifull berättelse om att varje gång någon leker med en så växer man. Idén kom från riktiga barn som låg på sjukhus och de kan nog känna igen sig i hur ovissheten blir lättare att bära när man delar den. Henrika Andersson har ett vackert språk som är målade och drivande. Detalj efter detalj avslöjas innan läsaren kan lägga ihop bitarna och helt förstå vad som har hänt. Det är snabba ryck mellan händelserna och ibland hade det varit fint att få dröja sig kvar längre vid vissa scener. Det är också lite klurigt att hålla reda på alla karaktärer.

Samtidigt gör tempot och de tokiga personligheterna att man rycks med. Och de egna orden – som golvgnuggare, hjärnludd och drakslem – ger berättelsen liv och gör att man kommer närmre Nagu-nalles perspektiv av den oförståeliga vuxenvärlden. **Christel Rönns** känslöfyllda teckningar gör boken luftig och lätt att följa med i och man lär sig en hel del av att läsa Nagu-nalle och kastasdjuren. Som att man faktiskt kan både sjunga och klappa någon friskare. Och att allt blir bra bara man hjälps åt.

AILA STEFANSDOTTER-FRANCK

Henrika
Andersson:
Nagu-nalle och
kastasdjuren
Förlaget, 2019

Kabel på lite för hög höjd

DRAGNA högt över våra huvuden finns de. Kablarna som för strömmen mellan elstolparna, och som har gett namn åt **Pia Ahlbäcks** diktsamling, som heter just *Kabel*. I boken finns elektriciteten som en röd tråd. Ett enormt nätverk som binder oss samman. Ständigt laddat, precis som mänskliga möten och vår kommunikation med varandra.

*ständig elektrifiering,
hundra lux*

*hängersprattlan dinglan
de
från språkrådarna
na*

För även om dikterna ofta beskriver just elkablar är det något mer som rör sig inuti dem än bara elektricitet. Där ryms furstar, furstinnor och vältaliga retorer. Språk, ordning och konstruerade sociala spelregler. Ahlbäck använder sig flitigt av ordlekar och grammatiska termer. Ibland låter hon språket gå sönder, ibland innehåller det såväl litterära som historiska referenser. Där finns även en längtan bort. En längtan efter mörker, tystnad och en plats där det privata inte läggs ut till allmän beskådan.

*Jag vill vara privat
i allt,
som ett skadat djur som söker sig tillbaka
till sin håla.
Grävling
i en underjordisk armé,
med målet tystnad.*

I Ahlbäcks poesi går kabeln, bärare av den elektroniska kommunikation som möjliggör mycket av vår interaktion med andra människor idag, att läsa som en symbol för ett uppror. En uppmaning att leva bortvänd, gå ut i det vilda, i "avskapandet". Men vad det är som dikten faktiskt gör uppror mot är inte helt lätt att greppa. Först läser jag det som en kritik mot dagens uppkopplade samhälle, där längtan helt enkelt består i viljan att vara offline. Kapa strömtillförseln. Sedan börjar jag se andra teman. Historiska hänvisningar, liksom miljöförstöring. Övergödda näckrosdammar, romerska försvarsmurar och styrelser som kommer med "krig och belöning i släptåg" samsas på sidorna och gör det svårt för mig att se hur bitarna hör ihop. Det känns som att boken i sina spridda bilder inte lyckas visa vad det är den faktiskt vill säga.

*Nu anländer styrelsen, som alltid
med krig och belöning i släptåg.*

Citat

*Nu blir inget mer på riktigt,
nu töms allt tal, nu spills vi alla ut.*

GENOMGAENDE är ändå språket och de sociala koder som människan i alla tider har behövt inrätta sig efter. Talet som tillverkat av någon annan och inte tillhörande en själv. Att man kan misslyckas vara och prestera i det. "Någon ramsade reglerna för fylletvången" skriver Ahlbäck i en dikt som tycks skildra någon form av fest. Det är en situation som är både relaterbar och tydlig, men på det stora hela blir jag inte klok på vad boken vill.

När det skrivs om ett "nu" vet jag inte vad som har föregått det, och när det skrivs om ett "här" vet jag inte vad som menas med det. Upproret som gör sig synligt i boken med återkommande uppmaningar om att vägra, och om handlingar som tiden nu är inne för, får i dikterna ingen tydlig rörelse. Jag uppfattar inte kampen. Den symboliska kabeln svajar lite väl högt ovanför huvudet. Riktningarna blir för många och skulle tjänat på att begränsas.

*Det handlar om att hitta punkten
där ingen rädsla finns:
i djupen.*

*Nätverk knöts under vattnet,
kablar -----
----- drogs i skrift,
över stränderna.*

NÄR DIKTSAMLINGEN sedan avslutas är det med ett minne. Jaget, som genom boken har känts mer tidlös än som en faktisk person, befinner sig ute till sjöss tillsammans med sin farfar. Där, i båthyttan, finns tystnaden som utgjort en genomgående längtan genom texterna. Ändå skapar slutet mer förvirring än klarhet. Scenen skär sig med det i övrigt så högsända. Jag tänker på furstarna och furstinnorna och undrar: var kommer de in i bilden?

AMANDA SAVELAND

Pia Ahlbäck:
Kabel
Ellips, 2019.

SISTA ORDET

Vihreä Lanka och partipressen

De senaste åren har min partitidning *Vihreä Lanka* varit bättre än någonsin förut. Bara därför var det möjligt för De Gröna att sluta finansiera den. Bara när tidskriften var som bäst var det möjligt att se om det ens i teorin var möjligt att möta kraven som ställdes på den. Det krävdes en chefredaktör som den fantastiska **Riikka Suominen**, med partiets och läsarnas fulla tillit. Vi alla kunde se vad hon gjorde: sitt yttersta i klimatrörelsens och den gröna rörelsens tjänst, med en välproducerad papperstidskrift i fullfärg kring varannan månad. Till en kostnad för partiet på nästan en halv miljon euro om året, ungefär lika mycket som partiets valkampanjer.

Under tidigare chefredaktörer var förhållandet mellan partiet och *Lanka* ofta stormigt. Ouppnådda mål och frustrationer skyldes på personer på tidningen eller i partiet, och den materiella verkligheten kunde ignoreras eller skjutas på framtiden.

Partipressen har traditionellt två huvudfunktioner: att nå ut till dem som inte ännu är övertygade och att ta kontroverserna om partiets linje, den interna debatten. Partier försöker oftast dela upp detta på minst två olika organ, men De Gröna, som oftast vill vara lite *extra*, förde ofta debatterna relativt öppet i *Lanka* när den kom ut varannan vecka. Då *Lanka* också delades ut i valkampanjer och var det huvudsakliga organet för att nå ut till nyfikna, var effekten ibland skakande. Ofta har något distrikt eller någon del av partiet vägrat

använda tidningen under kampanj, också sedan den interna debatten i partiet flyttat över till sociala media sedan omställningen till tidskriftsformat 2016.

Läsarantalet har minskat sen ett årtionde tillbaka medan partiets medlemskap har ökat. I praktiken går *Lanka* alltså bara ut till partimedlemmar, och frågan är hur många av oss som verkligen läser tidskriften, nu när man får en bättre överblick över de interna spänningarna på olika Facebook-sidor eller e-postlistor. Kampanjmål nås via viral eller sponsorad synlighet, inte med en journalistisk produkt, tyvärr.

För *Lanka* kvarstod alltså en tredje funktion, den rent journalistiska. För att uppnå den måste ändå minst en

av de två andra funktionerna först uppfyllas. Sådan är partipressens järnhårda logik. Samtidigt har precis *Lankas* ihärdiga arbete inom klimat- och miljöjournalistiken uppnått en del av sitt syfte: de frågorna, om än inte alla synvinklar på dem, är nu allmängods. *Helsingin Sanomat* håller sig med en klimatkorrespondent. Vad tillför då en egen tidning?

Om *Lanka* ens till en viss del ersätts med ett ökat stöd för röster ur partiets gräsrotter, och med stöd för dem som tar sig an fält där nya människor kan och måste övertygas, från YouTube till marknadsplatser i små och mellanstora städer, om nya utrymmen kan hittas för en bättre parti-intern debatt än Facebook och e-postlistor, så kan en grön partipress i ny och omstöpt form fortgå. Inte alltid journalistisk, kanske mer polemisk och polariserande. Men det är tid för *Lanka* att gå

Markus Drake är styrelsemedlem i De Gröna

nytid.fi/prenumerera